

Puskás József

ADATOK KOVÁSZNA MEGYE RÉGÉSZETI
REPERTÓRIUMÁHOZ (V.)

Bevezetés

Az elmúlt néhány évben, a szerző által folytatott terepbejárások során több eddig ismeretlen régészeti lelőhelyet sikerült felfedezni. Jelen tanulmányommal kívánom folytatni azt a cikksorozatot, amely a Felsőháromszéki-medence lelőhelyeit mutatja be. Ezek legtöbbször olyan, rég eltűnt települések nyomai, amelyekről eddig nem volt semmilyen adatunk. Emellett előfordulnak olyanok is, amelyekről már a régebbi szakirodalom is tudott, de az újabb kutatások további eredményekkel gazdagították ismereteinket. Ezeknek a lelőhelyeknek a pontos térképre vitele nemcsak a régészettudomány számára fontos, hanem az adott települések vezetésének is, ahol újabb fel kell tüntetni a település határain belül lévő ismert régészeti lelőhelyeket. A múlt században végzett régészeti kutatások helyszínei gyakran ismeretlenek, nem beazonosíthatóak, vagy egy-egy lelőhelyről az elmúlt 100-120 évben semmilyen újabb információ nem látott napvilágot.

Jelen tanulmányban 17 lelőhely bemutatására vállalkozom, ahol ezek kiterjedésére, az előkerült leletanyagra és azok keltezésére is kitérek. A leletanyagot a 2016–2019 között végzett terepbejárásokon gyűjtöttem, és ezek feldolgozását követően a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum állományába kerültek.

A lelőhelyek és leletanyagok leírása

1. Bereck–Farkasvár

A berecki római katolikus templomtól kb. 1,6 km-re nyugatra, a Feketügy bal partján húzódik egy enyhén emelkedő terasz, amelyet a Kézdivásárhely–Bereck vasútvonal építésével átvágtak. A vasút mindkét oldalán, vagyis az enyhén lejtő oldalon és a terasz tetején is középső bronzkori (Wietenberg-kultúra) kerámia került elő. Mivel a terület jó része kaszálló, így a lelőhely kiterjedése nem állapítható meg egyértelműen. A leletanyag mintegy 1,2 hektáron

szóródott. Az összesen 45 darab kerámiatöredékből mintegy 23 jellegtelen oldaltöredék és két fenéktöredék, melyek különböző típusú edényekből származnak. Hét díszített darab nem meghatározható edénytípushoz tartozik. Ezek egyszerű motívumok (bordák, kanelúrák, sraffozott sávok) jelennek meg. Az edénytípusok formai sajátosságai leginkább a 13 peremtöredék alapján rekonstruálhatóak. Előfordulnak kisméretű csészék finom kivitelezésű darabjai, valamint nagy főző- és tárolóedények durva felületű töredékei. A lelőhelyen előkerült továbbá egy fazék oldalából kialakított kerek tárgy, valamint két kőtárgy is, amelyek rendeltetése egyelőre bizonytalan.

1. Finom szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott mély tál peremtöredéke. Külső felülete barnásszürke, a belső sötétszürke, mindkettő simított. Díszítetlen. Mérete: pá: 24,5 cm.¹ (5. tábla, 1.)

2. Finom szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott, mély tál peremtöredéke. Mindkét felülete sötétszürkére égetett, kívül simított, belül érdes. Díszítetlen. Mérete: pá: 22 cm. (5. tábla, 2.)

3. Enyhén kihajló peremű, közepes méretű fazék töredéke. Anyaga finom szemcséjű homokkal soványított agyag, kívül-belül barna, simított. Díszítetlen. Mérete: pá: 20 cm. (5. tábla, 3.)

4. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból készített, S-profilú fazék peremtöredéke. Mindkét felülete sötétszürkére égetett, kívül simított, belül érdes. A peremen az edényszáj síkjából kiemelkedő magasított fül indítása figyelhető meg. Díszítetlen. Mérete: pá: 15 cm. (5. tábla, 4.)

5. Apró szemcséjű homokkal soványított agyagból készült, karéjos tál peremtöredéke. Kívül-belül szürkére égetett, külső felülete simított. Díszítetlen. Mérete: má: 16 cm. (5. tábla, 5.)

6. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból készített, vastagított peremű tál töredéke. Mindkét felülete sötétszürkére égetett, simítottak. Díszítetlen. (6. tábla, 1.)

7. Magasított fülű csésze peremtöredéke. Anyaga apró szemcséjű homokkal soványított agyag, mind-

¹ A szövegben használt rövidítések feloldása: pá: peremátmérő; má: maximális átmérő; fá: fenékméret; h: hossz; sz: szélesség;

m: magasság; v: vastagság; á: átmérő.

két felülete sötétszürkére égetett, simított, belül fényezésnyomokkal. A nyak-váll határon vízszintes bekarcolás húzódik, míg a hasi részt ferde, széles kanelúrák díszítik. (6. tábla, 2.)

8. Díszített oldaltöredék, amely egy apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott edényből (valószínűleg karéjos tál) származik. Külső felülete szürkére égetett, barna folttal, simított, míg belül barna, érdes. Kívül három sorban bekarcolt sraffozott motívum fut körbe. (6. tábla, 3.)

9. Kihajló, S-profilú fazék peremtöredéke. Anyaga finom szemcséjű homokkal soványított agyag. Simított felületei sötétszürkére égtek, a peremen barnásszürke folt. Díszítetlen. (6. tábla, 4.)

10. Csésze peremtöredéke. Anyaga apró szemcséjű homokkal soványított agyag, mindkét felülete sötétszürkére égetett, simították. A hasi részt ferde, rövid, egymástól elválasztott, keskeny kanelúrák díszítik. (6. tábla, 5.)

11. Apró szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott fazék oldaltöredéke. Külső felülete barna, a belső sötétszürke, mindkettő érdes tapintású. Külső felét seprűzés borítja. (6. tábla, 6.)

12. Nagyméretű fazék oldaltöredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag, mindkét felülete világosbarnára égetett, érdes tapintásúak. A vállrészen vízszintes tapasztott borda fut körbe. (6. tábla, 7.)

13. Kavicsos homokkal soványított agyagból formázott fazék oldaltöredéke. Felületei szürkésbarna színűek, érdes tapintásúak. Kívül seprűzés borítja. (6. tábla, 8.)

14. Lekerekített peremű, egyenes falú fazék peremtöredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag, felületei szürkésbarna színűek, érdes tapintásúak. Külső felületén seprűzés nyomai, illetve egy letört vízszintes borda nyoma figyelhető meg. (6. tábla, 9.)

15. S-profilú, kissé vastagított peremű fazék töredéke. Anyaga apró szemcséjű homokkal soványított agyag. Külső felülete szürkésbarna, érdes, a belső sötétszürke, simított. Díszítetlen. (6. tábla, 10.)

16. Homokkőből kialakított, nagyjából hasáb alakú tárgy (talán fenőkő). Négyszögletes keresztmetszetű, lekerekített sarkokkal. Felső része letört. Méretei: h: 5,5 cm; sz: 3,4 cm; m: 2,9 cm. (7. tábla, 1.)

17. Kőből kialakított, ismeretlen rendeltetésű tárgy (talán simító, edényfényező). Felületeit fényesre csiszolták. Felső része lapos, nagyjából kör keresztmetszetű, felülete csiszolt (nem törött). Alsó része egy balta éléhez hasonlóan kiszélesedik. Nyélluk hiányában kizárhatjuk, hogy baltával van dolgunk. Méretei: h: 5,9 cm; á: 3,25 x 3,1 cm; „él” sz: 4,2 cm; „él” v: 2 cm. (7. tábla, 2.)

18. Agyagtapasztás darabja. Anyagában morzsolt kerámia és kevés kavics figyelhető meg. Külső oldala simított, belül négy darab vesszőlenyomat figyelhető meg. Méretei: h: 5,7 cm; sz: 4,6 cm; m: 2 cm. (7. tábla, 3.)

19. Fazék oldaltöredékéből kialakított kerek tárgy. Anyaga apró szemcséjű homokkal soványított agyag, simított felületei kívül világosszürke, belül sötétszürke színűek. Díszítetlen. Méretei: á: 5,7 cm; v: 0,9 cm. (7. tábla, 4.)

2. Cófalva–Akasztófadomb/Mosórét/Kovácsnádja

A református templom szomszédságában, a főútról délkeleti irányba ágazik el egy földút, amely a vasúti sínek irányába vezet. Az elágazástól kb. 500 m-re balra található egy enyhén emelkedő terasz, amely jelenleg művelés alatt áll. Egy kb. 4,5 hektáros területről különböző korú kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. Az úttól jobbra, mintegy 200 m-re, egy vízenyős mélyedés található, melynek lejtőjén még találtunk szórványos anyagot. Az út és a mélyedés közötti terület *Kovácsnádjaként* ismert, míg az úttól balra eső részt *Akasztófadomb* vagy *Mosórét* néven emlegetik. Az *Akasztófadomb/Mosórét* és a *Kovácsnádja* közötti lelőhelyeken egy kb. 100-130 méteres sávban nem találtunk kerámiatöredékeket, vélhetően azért, mert ott jártunkkor a területet nem szántóként, hanem kaszálóként használták.

A terepmunkák során egy alkalommal, az út bal oldalán lévő szántásban egy fekete, szenes folt jelentkezett, amelyben számos kerámia- és díszített tapasztötredék volt. Az innen kikerült kerámiadarabok egy része ugyanabból a fazékból származott. A szántással vélhetően egy gödör betöltését, vagy egy ház omladékát bolygatták meg. A foltból származó töredékek egy részén erőteljes égésnyomok figyelhetőek meg, amely során az edénydarabok eldeformálódtak.

A szenes folton kívülről 49 darab kerámia került elő. Ebből három darab a neolitikum időszakához köthető: két darab pelyvával soványított jellegtelen oldaltöredék, míg egy másik kisméretű edény darabja. Díszítése alapján a Vonaldíszes kerámia kultúrájába sorolható. A leletanyag jelentős része a középső bronzkorhoz köthető. A 44 darab kerámiából mintegy 39 jellegtelen, különböző soványítású agyagból formázott oldaltöredék, szürkére vagy vörösre, vörösesbarnára égetett felületekkel. Valószínűleg a talaj savas kémhatása miatt, a töredékek nagy része kopott felületű. Ezek közül kivételt a finom kerámia képez, melynek felülete ellenállt a korróziónak, így díszítőmotívumaik is jól megmaradtak. A díszített edénytöredékek között megjelennek a jellegzetes Wietenberg-motívumok, mint a sraffozott bekarcolások vagy az ún. *Zahnstempelung*-technikával kitöl-

tött geometrikus elemek. Ugyancsak a szenes folton kívülről származik két, finom pasztából gyorskorongon formázott oldaltöredék. A felületek kopottsága miatt a korongozásnyomok eltűntek. Dísztés vagy jellegzetes edényforma hiányában nem tudjuk egyértelműen kultúrához kötni. Véleményünk szerint azonban a klasszikus dák időszakhoz vagy a korai népvándorláskorhoz köthetők.

A szenes foltból összesen 74 darab edénytöredéket sikerült gyűjteni, melyek ugyancsak a középső bronzkor időszakára keltezhetőek. Ezekből valószínűleg 18 darab oldal- és egy fenéktöredék ugyanahhoz a fazékhoz tartozik, míg további hat oldal- és peremtöredékek egy másik edény részei. A fennmaradó 50 cserépdarab különböző edények darabjai. Ezekből 37 darab szemcsés vagy kavicsos homokkal soványított agyagból készült edények részei (30 db jellegtelen oldaltöredék és hét db peremtöredék), durva tapintású felületekkel, nagyjából vörösesbarnára égetett. Kisebbszámú jelennek meg a szürkére égetett felületű töredékek. Az igényesebb kidolgozású csoportba mintegy 13 töredék sorolható, melyből nyolc darab simított felületű töredék, barnásszürke (négy db), vörös (két db) vagy sötétszürke (két db) színűek. Az öt darab fényezett felületű töredék sötétszürke (három db), barna vagy vörös (egy-egy db). Az edénydarabok mellett tíz átégett tapasztástöredék is előkerült, köztük néhány áglenyomatos példánnyal. Egy töredéken spiráldísztés figyelhető meg. Továbbá találtunk egy töredékes, csonka gúla alakú agyagnehezéket és egyetlen darab égett csonttöredéket (borda).

Vonaldíszes kerámia kultúrája

1. Kevés apró szemcsés homokkal soványított agyagból formázott, kisméretű edény oldaltöredéke. Érdes, kopott felületei világosszürkére égtek. Külső felületén két bekarcolt, ívelt vonal húzódik, az egyik egy sekély, ovális (kottafejes) bemélyedés. (8. tábla, 1.)

Wietenberg-kultúra

2. Apró kavicsos homokkal soványított fazék oldaltöredéke. Külső felülete szürkésbarnára, a belső sötétszürkére égetett, érdes tapintásúak. A vállon vízszintes borda fut körbe. (8. tábla, 2.)

3. Apró kavicsos homokkal soványított fazék oldaltöredéke. Kívül barnásszürke, belül sötétszürke színű, felületei érdes tapintásúak. A vállon vízszintes borda fut körbe. (8. tábla, 3.)

4. Kavicsos homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltöredéke. Kívül barnásszürkére, belül sötétszürkére égetett, felületei érdes tapintásúak. Kívül egy ovális, tapasztott bütyök figyelhető meg, közepén sekély bemélyedéssel. (8. tábla, 4.)

5. Apró szemcsés homokkal soványított agyagból formázott edény (talán karéjos tál) oldaltöredéke. Simított felületei sötétszürke színűek. Kívül két sraffozott, hegyesszögben megtört motívum húzódik, melyek eredetileg meándermotívumot formázhattak. (8. tábla, 5.)

6. Apró szemcsés homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltöredéke. Simított felületei szürkére égtek. Kívül háromszög alakú motívum húzódik, melynek közét *Zahnstempelung*-technikával töltötték ki. A töredék felső részén egy bekarcolt vonal figyelhető meg, amely véleményünk szerint egy meándermotívum részlete lehet. (8. tábla, 6.)

7. Fazék oldaltöredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag. Külső felülete szürkésbarnára, a belső világosbarnára égetett, érdes tapintásúak. Dísztetlen. A vállon egy szalagfűl található. (8. tábla, 7.)

A szenes folt anyaga

8. Valószínűleg egy S-profilú, nyújtott testű fazékból származó edénydarabok, köztük díszített váll- és fenéktöredékekkel. A fazék anyaga kavicsos homokkal soványított agyag, felületei vörös színűre égetett, érdes tapintásúak. A nyakon vízszintes, ujjbenyomásos borda fut körbe. Mérete: fá: 14 cm. (9. tábla, 1.)

9. S-profilú fazék peremtöredéke, melyet apró szemcsés homokkal soványított agyagból formáztak. Másodlagos égés hatására a peremrész eldeformálódott. Külső felülete vörösre égett, a perem lilásvörös, erőteljes égésnyomokkal. Belül lilásvörös, mindkét felülete simított. A nyak-váll határon egy sorban kialakított, búzaszem alakú beszurkodások futnak körbe. Mérete: pá: 24 cm. (9. tábla, 2.)

10. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott edény peremtöredéke. Kívül vörösre, belül világosszürkére égetett, felületei érdesek. A nyakon vízszintes, ujjbenyomásos borda húzódik. Mérete: pá: 18 cm. (10. tábla, 1.)

11. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott, befele hajló szájú edény peremtöredéke. Kívül barnásszürke, belül világosszürke, sötét folttal, felületei érdesek. A perem külső részén ferde bevagdosások, alatta ujjbenyomásos borda. A vállon egy tapasztott, szarvszerű bütyök figyelhető meg. Mérete: pá: 16 cm. (10. tábla, 2.)

12. Egyenes falú edény peremtöredéke. Anyaga apró kavicsos homokkal soványított agyag. Külső és belső felületei sötétszürke színűek, érdes tapintásúak. A perem alatt egy vízszintes, ujjbenyomásos borda húzódik. Mérete: pá: 16 cm. (10. tábla, 3.)

13. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott, befele hajló szájú edény peremtöredéke. Kívül barnásvörös, belül sötétszürke, felületei

érdesek. A nyakon vízszintes, ujjbenyomásos borda húzódik, melyet egy szarvszerű bütyök szakít meg. Mérete: pá: 14 cm. (10. tábla, 4.)

14. Nyújtott csonka gúla alakú nehezék töredéke. Anyaga apró szemcséjű homokkal soványított anyag. Barnásszürkére égetett, simított felületű. Méretei: m: 7 cm; sz: 6 x 4,7 cm. (10. tábla, 5.)

15. Dísztett tapasztás darabja. Anyaga apró szemcséjű homokkal soványított anyag. Sötétszürkére égett, simított felületű. Felületén egy sekélyen besimított spiráldísz figyelhető meg. Méretei: h: 10,1 cm; sz: 5,9 cm; m: 5 cm. (10. tábla, 6.)

3. Cófalva–Alámenő II.

A lelőhely mintegy 700 m-re délnyugatra található a református templomtól, egy enyhén kiemelkedő teraszon, amelyet délről és keletről a Kovászna-patak határol. Északról egy kevésbé mély völgy (talán egykori folyómeder), míg nyugatról egy alacsonyan fekvő árterület határolja. A völgyben jelenleg egy földút halad Nagyborosnyó irányába. A terasz részét képező mintegy 5,6 hektáros területen több korszakhoz köthető kerámia, agyag- és csonttárgy került elő. A legkorábbi leletek valószínűleg a késő rézkori Coțofeni-kultúrához tartoznak. A leletanyag nagy része azonban középső és késő bronzkori (Wietenberg-, Noua- és Gáva-típusú kerámiák). A lelőhely délkeleti szélén a Noua-kultúrához tartozó, ún. „hamuhalom” is körvonalazódott, amelyben számos, a korszakhoz köthető kerámia- és csontanyag került elő. Kisebb számban fordulnak elő korongozott sűrű edénytöredékek is, amelyek a késő vaskor időszakához köthetőek.

A késő rézkori Coțofeni-kultúrához egyetlen töredéket sikerült kötni, melynek pereme vastagított, és függőleges benyomkodások díszítik. Feltehetően az a néhány összegyűjtött pattintott kőeszköz vagy hulladék ugyancsak ehhez az időszakhoz kapcsolható.

A középső bronzkori Wietenberg-kultúrához 65 darab töredék és agyagtárgy tartozik. Ezek nagy része (41 darab) jellegtelen oldaltöredék, különböző típusú edényekből. Az érdes, hétköznapi használatra szánt fazekak mellett finom kivitelezésű, fényezett felületű töredékek is előfordulnak. A díszített töredékeken (11 darab) viszonylag egyszerű motívumok jelentkeznek: bekarcolt, sraffozott sávok, bordadíszek, illetve ferde, széles kanelúrák. A peremtöredékek (12 darab) kihajlós, S-profilú fazekakhoz tartoznak, melyek leginkább díszítetlenek, esetleg a nyakon egyszerű borda fut körbe. A fazéktöredékek mellett számos kónikus és ívelt falú tál darabját is összegyűjtöttük,

valamint a kultúrára jellemző karéjos tál darabjai is előkerültek. Találtunk egy ún. bikónikus „botvéget” is, melyet ferde kanelúrákkal díszítettek.² Néhány töredéken jellegzetes Monteoru-díszítés is felfedezhető. Ezek az említett kultúra késői (Monteoru IIb) szakaszába sorolhatóak. Mivel a területen nincs Wietenberg III-típusú kerámia, ezért véleményem szerint inkább egy korai Noua horizonthoz köthetőek, ahol még a késői Monteoru-elemek gyakran megjelennek.³

Az 57 darab késő bronzkori edénytöredék a Noua-kultúrához tartozik. Ezt a „hamuhalmon” kívülről gyűjtöttük. A számos jellegtelen oldal-, fül- és aljtöredék mellett több díszített darab is előkerült. Utóbbiakat a kultúrára oly jellemző bordadíszek és seprűzött felületű töredékek alkotják. A peremtöredékek túlnyomó része különböző típusú, zsákszerű fazekakból származnak, de előfordulnak befele hajló szájú edénytöredékek is. Egy másik jellegzetes edényforma a nagyméretű, kantharosz-típusú fazék, amelyet két magasított füllel láttak el, és vékony, vízszintes kanelúrákkal díszítettek. Az említett fazekak nyaki részén leginkább sima vagy ujjbenyomásos bordák futnak körbe. Ehhez az időszakhoz sorolhatunk egy ovális alakú tárgyat, melyet egy seprűzött felületű fazék töredékéből alakítottak ki.

Az azonosított „hamuhalom” alakja ovális, méretei megközelítőleg 40 x 30 m. A 22 darab kerámiatöredék nagyon hasonló jegyeket mutat a lelőhely többi részén gyűjtött késő bronzkori anyaggal. Ezek közül 15 darab jellegtelen oldaltöredék, egy ujjbenyomásos bütyökkel díszített töredék, valamint hat peremtöredék. Utóbbiak négy zsákszerű fazékból, egy ívelt falú tálból és egy csésze pereméből származnak. A kerámiák mellett 11 darab töredékes állatcsontot is gyűjtöttünk, valamint egy fogazott lapocka is előkerült.

Egy oldaltöredéket függőleges kanelúrakötegek díszítenek, melyekre legközelebbi analógiákat a Gáva-kultúrában találunk. A lelőhelyen ez az egyetlen, ehhez a kultúrához (feltételesen) köthető leletünk, ezért nem zárjuk ki, hogy valójában ez is egy kevésbé gyakori, Noua-típusú kerámia.

Az összegyűjtött leletek alapján a késő vaskori dák megtelepedés szegényesnek mondható. A hét darab kerámiatöredékből három darab kézzel formázott, míg négy darab gyors fazekaskorongon készült edényekből származik. Egy szivacsos jellegű kőből (andezit?) készült őrlőkő töredéke vélhetően ugyancsak ehhez az időszakhoz kapcsolható, ugyanis hasonló anyagú tárgyakat leginkább a vaskori és a kora népvándorláskori telepeken találunk.

² Ez a „hamuhalom” felületéről került elő, azonban inkább tarthat a Wietenberg-, mint a Noua-kultúrához. Lásd RUSTOIU,

Gabriel 1995.

³ POPA, Dumitru – BOROFFKA, Nikolaus 1996, 55.

A lelőhelytől mintegy 180-200 m-re északnyugati irányba egy középső bronzkori temető elszántott maradványait sikerült azonosítani (Cófalva–Alámenő I. nevű lelőhely).⁴ Ez a fentebb bemutatott korabeli telephez tartozhatott, vagy akár a környéken azonosított több telep közös temetője lehetett.

Coșofeni-kultúra

1. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott fazék peremtöredéke. Kívül-belül barnára égetett, érdes felületekkel. A vastagított perem alatt függőleges benyomkodások húzódnak. (11. tábla, 3.)

Wietenberg-kultúra

2. Nyújtott S-profilú fazék peremtöredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag. Kívül-belül barnászürkére égetett, érdes felületekkel. A perem külső felét benyomkodások díszítik, a nyakon ferdén bevagdosott borda húzódik. Mérete: pá: 33 cm. (12. tábla, 1.)

3. Sekély tál peremtöredéke, amelyet morzsolt kerámiával soványított agyagból formáztak. Kívül-belül sötétszürkére égetett, a peremen barna foltokkal, felületei simítottak. Díszítetlen. Mérete: pá: 24 cm. (12. tábla, 2.)

4. Enyhén kihajló peremű, rövid nyakú, domború testű fazék töredéke. Anyaga apró szemcséjű homokkal soványított agyag. Kívül-belül szürke, a perem barnára égetett, felületei simítottak. Díszítetlen. Mérete: pá: 27 cm. (12. tábla, 3.)

5. Kihajló peremű, ívelt falú fazék töredéke. Anyaga apró szemcséjű homokkal és morzsolt kerámiával soványított agyag. Kívül barna színű, érdes tapintású, belül szürke, simított felületű. Díszítetlen. Mérete: pá: 16 cm. (12. tábla, 4.)

6. Kisméretű fazék peremtöredéke. Anyaga apró kavicsos homokkal soványított agyag. Kívül-belül sötétszürke, érdes tapintású. Díszítetlen. Mérete: pá: 14 cm. (12. tábla, 5.)

7. Közepes méretű fazék oldaltöredéke. Anyaga finom szemcséjű homokkal soványított agyag. Kívül-belül fekete, fényezett felületekkel. Kívül kisméretű szalagfűl található. Díszítetlen. Mérete: má: 17,5 cm. (12. tábla, 6.)

8. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott „botvég”/orsónehezék. Szürkére égetett, barna folttal, felülete simított. Méretei: á: 3,4 cm; m: 2,6 cm; lyuk mélysége: 1,4 cm; lyuk átmérője: 0,6 cm. (12. tábla, 7.)

9. Finom szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott csésze oldaltöredéke. Külső és belső felületei sötétszürkére égetett, simították. A nyak-váll határon benyomkodásokkal díszítették, míg a hason

ferde, széles kanelúrák húzódnak. Mérete: má: 12 cm. (13. tábla, 1.)

10. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott fazék oldaltöredéke. Kívül sötétszürkére, belül barnára égetett, simított felületekkel. A vállon sraffozott vízszintes sáv húzódik, míg a hason ferde, széles hornyolások figyelhetők meg. (13. tábla, 2.)

11. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból készült fazék oldaltöredéke. Kívül-belül sötétszürkére, kívül fényezett, belül érdes. A töredéken egy kör alakú, beszurkodásokból kialakított motívum figyelhető meg. (13. tábla, 3.)

12. Befele hajló peremű, karéjos tál töredéke. Anyaga apró kavicsos homokkal soványított agyag. Kívül-belül szürkésbarna, simított felületekkel. Díszítetlen. (13. tábla, 4.)

13. Kihajló szájú fazék oldaltöredéke. Anyaga apró kavicsokat tartalmaz, de nem egyértelmű, hogy soványító anyagként vagy természetesen került a pasztába. Kívül-belül sötétszürkére, fényezett felületekkel. A töredék belső felén egy sraffozott vízszintes sáv húzódik. (13. tábla, 5.)

14. Finom szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltöredéke. Kívül világosbarna, szürke folttal, belül sötétszürke. Felületein fényezésnyomok figyelhetők meg. Külső felületén széles, ferde kanelúrák húzódnak. (13. tábla, 6.)

15. Apró szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltöredéke. Kívül-belül sötétszürke, külső felülete simított, a belső érdes. Felületét vélhetően széles kanelúrákból kialakított spirálmotívum díszíti. (13. tábla, 7.)

16. Finom pasztából formázott edény oldaltöredéke. Kívül-belül szürkére égetett, külső felülete simított, belül fényezésnyomokkal. A vállrészen két vízszintesen bekarcolt párhuzamos vonal, alattuk ferde, széles kanelúrák húzódnak. (13. tábla, 8.)

Monteoru-kultúra

17. Kavicsos homokkal soványított agyagból formázott fazék töredéke. Kívül-belül szürke, barna folttal, érdes felületekkel. A kissé vastagított peremet kisméretű benyomkodások díszítik. Mérete: pá: 20 cm. (14. tábla, 1.)

18. Finom szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott csésze töredéke. Külső és belső felületei sötétszürke színűek, fényezettek. A perem síkjából egy szalagfűl emelkedik ki, amely a vállon csatlakozik az edényhez. Mérete: pá: 8 cm. (14. tábla, 2.)

19. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltöredéke. Kívül-belül sötétszürke, fényezett felületekkel. Külső felületén rövid bevagdosások, alatta egymásba fonódó, kettős

⁴ PUSKÁS József 2020a.

vonalból kialakított spirálkampók figyelhetők meg. (14. tábla, 3.)

20. Apró szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltöredéke. Kívül-belül sötétszürke, simított felületekkel. Kívül ferdén elhelyezkedő bevagdosások tűnnek fel. (14. tábla, 4.)

21. Apró szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltöredéke. Kívül-belül sötétszürke, simított felületekkel. Külső felületét legalább két sorban ferde, rövid bevagdosások díszítik. (14. tábla, 6.)

22. Enyhén kihajló szájú, finom szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott fazék peremtöredéke. Kívül-belül sötétszürke színű, simított felületekkel. A perem alatt kettős vonalakkal kialakított, bekarcolt girlandok futnak körbe. Mérete: pá: 28 cm. (14. tábla, 7.)

Noua-kultúra

23. Finom szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott, kantharosz-típusú edény töredéke. Külső és belső felülete vörösesbarnára égetett, simított. A perem síkjából kiemelkedő fül töredékesen maradt meg. Ez a vállon csatlakozott az edényhez. A csatlakozás mellett vízszintes, keskeny, egymástól elválasztott több bekarcolásból álló vonalköteg fut körbe. A fül keresztmetszete háromszög alakú lehetett, tetején bütyökkel. Mérete: pá: 20 cm. (15. tábla, 1.)

24. Kavicsos homokkal soványított agyagból formázott, egyenes falú edény peremtöredéke. Kívül vörösesbarna színű, sötétszürke folttal, belül sötétszürke, barna folttal. Felületei érdesek, mindkét fele seprűzött. Mérete: pá: 22 cm. (15. tábla, 2.)

25. Kevésbé hangsúlyos S-profilú tál peremtöredéke. Morzsolt kerámiával soványított agyagból formázták. Érdes felületei kívül-belül feketére égettek. Kívül a perem alatt plasztikus bütyök figyelhető meg. Mérete: pá: 20 cm. (15. tábla, 3.)

26. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott, egyenes falú edény peremtöredéke. Kívül vörösesbarna színű simított, belül szürkére égetett, érdes. Kívül egy nyújtott, vízszintes, ujjbenyomásokkal díszített plasztikus bütyök található. Mérete: pá: 18 cm. (15. tábla, 4.)

27. Befeleg hajló szájú, kavicsos homokkal soványított agyagból formázott fazék peremtöredéke. Kívül-belül sötétszürke, barna folttal, érdes felületekkel. Közvetlenül a perem külső felén sima, vízszintes borda húzódik. Mérete: pá: 14 cm. (15. tábla, 5.)

28. Ívelt falú, zsákszerű fazék peremtöredéke, melyet apró kavicsos homokkal soványított agyagból formáztak. Kívül világos, belül sötétszürke színű, felületei érdesek. Dísztetlen. Mérete: pá: 16 cm. (16. tábla, 1.)

29. Edény oldaltöredékéből nagyjából kerekre alakított tárgy. Anyaga apró kavicsos homokkal soványított agyag. Kívül-belül barna, felületei érdesek. Külső felülete seprűzött. (16. tábla, 2.)

30. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltöredéke. Kívül szürke, fényezett, belül barna, érdes. Külső felületét hat függőleges kanelúrából álló motívum díszíti. (16. tábla, 3.)

31. Talpgyűrűs fazék fenéktöredéke. Anyaga apró kavicsos homokkal soványított agyag, kívül-belül sötétszürkére égetett, érdes felületekkel. Dísztetlen. Mérete: fá: 8 cm. (16. tábla, 4.)

32. Apró szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltöredéke. Kívül sötétszürke színű, belül barna, felületei érdesek. Külső felülete seprűzött. (16. tábla, 5.)

33. Kavicsos homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltöredéke. Kívül-belül szürke színű, felületei érdesek. Külső felületén seprűzés, valamint egy ujjbenyomásos borda húzódik. (16. tábla, 6.)

34. Nagyméretű fazék oldaltöredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag. Kívül szürkésbarna, belül sötétszürke, érdes felületekkel. Külső felületén seprűzés. (16. tábla, 7.)

35. Nagyméretű fazék oldaltöredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag. Kívül vörös, belül barna, érdes felületekkel. Külső felületén seprűzés. (16. tábla, 8.)

Noua-kultúra – „hamuhalom”

36. Befeleg hajló szájú, kavicsos homokkal soványított agyagból formázott fazék peremtöredéke. Kívül-belül barnásszürke, érdes felületekkel. Dísztetlen. Mérete: pá: 40 cm. (17. tábla, 1.)

37. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott tál peremtöredéke. Kívül-belül vörösesbarna, érdes felületekkel. Dísztetlen. Mérete: pá: 28 cm. (17. tábla, 2.)

38. Ívelt falú, zsákszerű fazék peremtöredéke, melyet apró kavicsos homokkal soványított agyagból formáztak. Kívül barna, szürke égésnyomokkal, belül szürkére égetett. Felületei érdesek. A perem alatt sima, vízszintes borda húzódik. Mérete: pá: 20,5 cm. (17. tábla, 3.)

39. Egyenes falú, zsákszerű fazék peremtöredéke, melyet apró kavicsos homokkal soványított agyagból formáztak. Kívül-belül szürkésbarnára égetett, érdes felületekkel. A perem alatt vízszintes, ujjbenyomásos borda húzódik. Mérete: pá: 17 cm. (17. tábla, 4.)

40. Állati eredetű (valószínűleg marha)csontból kialakított fogazott lapocka. Méretei: h: 12,7 cm, sz: 7,3 cm, v: 4,5 cm. (17. tábla, 5.)

La Tène-kultúra

41. Kihajló peremű, ívelt nyakú fazék peremtöredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag. Érdes felületei sötétbarnára égettek, sötét szürke foltos. Dísztetlen. Mérete: pá: 21 cm. (11. tábla, 1.)

42. Finom pasztából gyorskorongon formázott, nagyméretű edény oldaltöredéke. Világosszürke felületei simítottak. Kívül vízszintes borda húzódik, alatta sekélyen besimított két függőleges párhuzamos vonal, közöttük ugyancsak függőlegesen kialakított cikcakkmotívum. (11. tábla, 2.)

43. Porózus örlőkő töredéke. Méretei: h: 6,5 cm; m: 6 cm. (11. tábla, 5.)

Kultúrákhoz egyértelműen nem köthető tárgyak

44. Finom szemcsés homokkal soványított agyagból formázott, hasáb alakú tárgy. Színe fekete, felülete érdes. Alsó, szélesebb részén egy átfúrt lyuk nyoma figyelhető meg. A tárgy a furatnál eltört. Méretei: m: 2,7 cm; sz: 1,6 cm. (14. tábla, 5.)

45. Pattintott kova köeszköz töredéke vagy hulladék. Méretei: h: 2,15 cm; sz: 1,26 cm; v: 0,37 cm. (11. tábla, 4.)

46. Csepp alakú, pattintott homokkőből készült eszköz vagy hulladék. Méretei: h: 4,93 cm; sz: 4,46 cm; v: 1,7 cm. (11. tábla, 6.)

47. Ovális alakú, homokkőből készült eszköz vagy hulladék, pattintásnyomokkal. Méretei: h: 5,7 cm; sz: 4,74 cm; v: 2,8 cm. (11. tábla, 7.)

4. Cófalva–Barátosizsél/Aszalósdomb

Kb. 1,9 km-re délkeleti irányba a cőfalvi református templomtól, a Kovászna-patak bal partján található egy enyhén kiemelkedő hordalékkúp, amelyen nagyon töredékes állapotban lévő, kis mennyiségű (14 darab) kerámiát találtunk. Az apró kavicsos homokkal, morzsolt kerámiával soványított edénytöredékek vélhetően a rézkor és/vagy a bronzkor időszákhöz köthetőek. Egyetlen apró, benyomkodásokkal díszített peremtöredékből sajnos nem állapítható meg pontosabb kulturális besorolás. A kerámiatöredékek mellett egy, vélhetően használat miatt lekezedett kőtárgyat is találtunk, amely zúzókö vagy morzsolókö lehetett. A leletanyag jellegtelen volta miatt a képanyagban nem szerepel.

5. Cófalva–Beltelek

Cófalva nyugati végében, a Sepsiszentgyörgy irányába haladó DN 13E országos út bal oldalán egy kisebb kiemelkedés található, ahol a szántásban őskori kerámiát gyűjtöttünk. A kerámiatöredékek mintegy 0,23 hektár területen szóródtak, sok modern kori törmelékkel együtt. Összesen 41 darab kerámiát gyűjtöttünk, melyekből 32 darab őskori, míg kilenc

darab középkori töredék. Az őskori töredékek nagy része (27 darab) jellegtelen oldaltöredék, különböző edényekből, változó felületkezeléssel. További három darab aljtöredék, melyek vörösre égetett, kavicsos homokkal soványított darabok. Talán a rézkor időszákhöz köthetőek. Két másik töredéken egy sima, illetve egy ujjbenyomásos borda fut körbe.

A kilenc darab középkori töredék gyorskorongon formázott edényekből származik. Négy jellegtelen oldaltöredék, egy fenéktöredék, illetve négy másik peremtöredék. Utóbbiakat két kisebb fazék és egy tál pereme alkotja.

Őskor

1. Morzsolt kerámiával soványított agyagból formázott, nagyméretű edény aljtöredéke. Kívül-belül vörösésbarnára égetett, felületei érdesek. Dísztetlen. Mérete: fá: 20 cm. (18. tábla, 7.)

2. Morzsolt kerámiával soványított agyagból készült edény oldaltöredéke. Kívül-belül vörösésbarnára égetett, felületei simítottak. Kívül egy sima, vízszintes borda fut körbe. (18. tábla, 8.)

3. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltöredéke. Kívül barnásszürkére égetett, belül vörösésbarna színű, mindkét felülete simított. A töredék külső oldalán egy vízszintes, ujjbenyomásos borda fut körbe. (18. tábla, 9.)

Középkor

4. Gyors fazekaskorongon, finom szemcsés homokkal soványított agyagból formázott, vastagított peremű edény töredéke. Mindkét felülete barna, simított. Mérete: pá: 15 cm. (18. tábla, 10.)

5. Gyors fazekaskorongon, finom szemcsés homokkal soványított agyagból formázott, tagolt peremű edény töredéke. Mindkét felülete sötétszürke, simított. Mérete: pá: 12 cm. (18. tábla, 11.)

6. Cófalva–Csereláb

A cőfalvi református templomtól mintegy 880 m-re északkeleti irányba helyezkedik el a *Csereláb* nevű dűlő. Ez egy enyhén kiemelkedő terasz a *Papárka* nevű patak bal partján. A lelőhelyen szórványosan fordulnak elő edénytöredékek. A 13 darab kerámiatöredék közül mindegyik oldaltöredék, a gyűjtés során perem- vagy díszített töredék nem fordult elő. Egy töredék bikónikus tálból származhat, szürkére égetett, érdes, kopott felületekkel. Anyagában nem sikerült szemmel látható pelyvamaradványokat azonosítani. A többi pelyvával soványított agyagból formált edény darabja, vörösre, világos- vagy sötétszürkére égetett felületekkel. A leletanyag alapján a lelőhely a neolitikum időszakára keltezhető. Töredezettsége és jellegtelen volta miatt a képanyagban nem jelenik meg.

7. Cófalva–*Ferencitag*

A 9A jelzésű, mélyedésben haladó földút Cófalvát és Orbaiteleket köti össze. Az említett út Cófalván a DN 13E útba csatlakozik. Ezen útkereszteződéstől mintegy 480 m-re Orbaitelek irányába, a Feketeügy bal partján kezdődik egy hordalékkúp, amely egészen Szörcséig húzódik. Ezen a terazon több lelőhelyet sikerült azonosítani.⁵ A *Ferencitag* lelőhely a terasz délnyugati szélén fekszik, a Feketeügyés a Papárka-patakösszefolyásánál, a 9A jelzésű út bal oldalán. Kiterjedése mintegy 6,5 hektár. A területen középső és késő bronzkori, valamint népvándorlaskori leletek kerültek elő. A késő bronzkori Noua-kultúrához tartozik a területen azonosított ún. „hamuhalom” is. Ennek pontos körvonalazása azonban nehézségekbe ütközött a vetés miatt, így a leletanyagot nem sikerült külön gyűjteni. Az említett „hamuhalom” jelenlétére a talaj színe és a leletanyag nagyobb sűrűsége utalt.

A terepbejárás alkalmával összesen 126 darab középső (Wietenberg-kultúra) és késő bronzkori (Noua-kultúra, néhány Gáva-töredék is előfordul), valamint népvándorlaskori kerámiát gyűjtöttünk össze. A középső és késő bronzkori anyag különválasztása nem egyszerű, ezért az alábbiakban egyben tárgyaljuk őket. Ami biztosra az egyik vagy a másik kultúrához köthető, az a leírásban külön szerepel. A leletanyag jelentős részét a kerámia képezi, melynek nagyjából a fele (68 darab) jellegtelen oldaltöredék. Ezek különböző típusú edényekből származnak, egyaránt megtalálható köztük finom és a durva kerámia kategória. Színük a vörös, barnásvörös árnyalattól a szürke, sötétszürke árnyalatig terjed. Ide sorolhatunk még további öt aljtöredéket is. A 17 darab díszített töredék közül 12 darab durva felületű fazekakból származik, melyeket sima vagy ujjbenyomásos bordákkal, illetve bütykökkel díszítettek. További két töredék felületén seprűzés figyelhető meg, ezek nagy valószínűséggel a Noua-kultúrához köthetők. Két másik, finom kivitelezésű, középső bronzkori csésze felületén bekarcolt motívumok, továbbá egy esetben ferde, széles kanelúrák figyelhetők meg. A 21 darab peremtöredék fazekakból, tálakból és csészékből származik. A fazekakat leginkább vízszintes, sima vagy ujjbenyomásos bordával díszítették. Érdemes megemlíteni egy szűrőedény töredékét is, amelyet azonban nem tudunk kultúrához kötni. A területen egy fogazottlapocka és egy kagyló héja is előkerült. Ezek a Noua-kultúrához köthetőek, és valószínűleg a „hamuhalom” leletanyagát képezik. Ugyancsak innen ismert néhány erőteljes égésnyomokat mutató kerámiatöredék is. Ezen felületek zöldes árnyalata utalhat arra, hogy a töredékek fémművességhez, bronzöntéshez kapcsolódnak.

⁵ Lásd még jelen tanulmányban: Orbaitelek–*Bucsak*, Cófalva–*Szegényszer*.

A népvándorlaskori anyag (15 darab kerámia) ezen a területen viszonylag szegényes. Sűrűbben a *Bucsak* lelőhelyen jelentkezik, melyet alább tárgyalunk. Két darab töredék kézzel formázott edényekből származik, a többi gyorskorongon készült fazekak töredéke. Érdemes megemlítenünk két vastagított, vízszintes peremet, valamint egy egyenes hullámvonalköteggel díszített töredéket.

Egy másik alkalommal végzett terepbejárás során, két szántóföldhatárán, ahol az eke mélyebbre ment, egy elszántott építmény nyomaira bukkantunk. Egy nagyjából négy méter hosszú és egy méter széles sávban néhány összerakható edénydarabot, nagymennyiségű vesszőfonat-lenyomatot paticsdarabot (ezekből 16 darabot szedtünk össze), valamint egy őrlőkö töredékét találtuk meg. A leletanyag alapján az objektum a középső bronzkor időszakához, azon belül a Wietenberg-kultúrához köthető. A tíz darab kerámiatöredékből hat jellegtelen oldaltöredék, melyek különböző formájú és kivitelezésű edényekből származnak. Felületeik barnásvörös, vörös, ritkábban szürke árnyalatúak, simított vagy durva felületkezeléssel. Három darab díszített töredék finom kivitelezésű simított, illetve fényezés nyomait mutató edényekből van. A díszítőmotívumokat egyszerű, egy-egy vízszintes sima, ujjbenyomásos, illetve bevagdosott borda alkotja. Az egyetlen peremtöredék egy szürkére égetett, fényezésnyomokat mutató, S-profilú tálból származik, melyen másodlagos égésnyomai mutatkoznak.

Wietenberg-kultúra

1. Kónikus tál peremtöredéke. Anyaga apró szemcséjű homokkal soványított agyag, kívül-belül szürkére égetett, simított felületekkel, a peremen barna folt. Díszítetlen. Mérete: pá: 17 cm. (19. tábla, 1.)

2. Kavicsos homokkal soványított agyagból formázott, S-profilú fazék oldaltöredéke. Kívül vörösszürkére, belül szürkére égetett, érdes felületek. A vállon bevagdosott borda húzódik, ujjbenyomásos bütyökkel megszakítva. Mérete: má: 14 cm. (19. tábla, 2.)

3. Kisméretű csésze peremtöredéke. Anyaga finom szemcséjű homokkal soványított agyag. Külső és belső felületei sötétszürkére égetettek, simították. A száj külső részén bekarcolt sraffozás, a nyak-váll határon benyomkodott körök, míg a hason ferde, széles, egymás erő kanelúrák. Mérete: pá: 10 cm. (19. tábla, 3.)

4. Kisméretű edény oldaltöredéke. Anyaga finom szemcséjű homokkal soványított agyag. Külső felülete fényezett, sötétszürke színű, világos barna foltal, belül simított, szürkére égetett. A hasi részt sraffo-

zott, hegyesszögben megtört sávok díszítik. Egyéb motívumok nyomai is felismerhetőek, azonban a töredezettség miatt nem egyértelműen azonosíthatóak. Mérete: má: 10 cm. (19. tábla, 4.)

5. Nagyméretű fazék oldaltöredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag, érdes felületei kívül-belül vörösesbarna színűek. A töredéken egy sima, vízszintes borda húzódik. (19. tábla, 5.)

6. Nagyméretű fazék oldaltöredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag, érdes felületei kívül-belül téglavörös színűre égettek. A töredéken egy sekély benyomkodásokkal ellátott, vízszintes borda húzódik. (19. tábla, 6.)

7. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból készült fazék oldaltöredéke. Simított külső felülete sötétszürke, míg belül szürkére égetett, érdes. A töredéket ferde, széles, egymást érő kannelúrák díszítik. (19. tábla, 7.)

8. Kisméretű edény oldaltöredéke. Anyaga apró szemcséjű homokkal soványított agyag. Kívül-belül szürkésbarnára égetett, érdes felületekkel. A hasi részt sraffozott, egymást követő rombusz-motívumok díszítik, melyeket alul és felül ugyancsak sraffozott sávok határolnak. (19. tábla, 8.)

9. Apró szemcséjű homokkal soványított agyagból készült fazék oldaltöredéke. Fényezett felületei barna színűek. A töredéken egy kisméretű, kidomborodó bütyök található. (19. tábla, 9.)

Az elszántott építmény környezetében talált leletanyag

28. Finom szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott fazék peremtöredéke. Felületei szürke színűek, néhol világosbarna foltokkal. Kívül fényezés nyomai figyelhetők meg, belül simított. Díszítetlen. Mérete: pá: 28 cm. (20. tábla, 1.)

29. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott fazék oldaltöredéke. Külső felülete barna, fényezett, belül szürkésbarnára égetett, simított. Külső felületén egy vízszintes, bevagdostott borda fut körbe. (20. tábla, 2.)

30. Vesszőfonat-lenyomatos tapasztás darabja, mely barnászvörösre égett. A lenyomatban megőrződött öt darab vessző átmérője 0,3 és 1,1 cm között változik. Méretei: h: 10 cm; sz: 7,3 cm; v: 4,4 cm. (20. tábla, 3.)

31. Vesszőfonat-lenyomatos tapasztás darabja, színe vörös. A lenyomatban megőrződött kilenc darab vessző átmérője 0,5 és 1,2 cm között változik. Méretei: h: 9,8 cm; sz: 9,3 cm; v: 4,5 cm. (20. tábla, 4.)

32. Vélhetően bazaltból készült örlőkő töredéke, melynek felső részén intenzív használati nyomok figyelhetők meg. Méretei: h: 24,7 cm; sz: 14,1 cm; v: 11,9 cm. (20. tábla, 5.)

Noua-kultúra

10. Zsákszerű fazék peremtöredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag, érdes felületei kívül barnára, belül sötétszürkére égetettek. A perem alatt egy ujjbenyomásos vízszintes borda húzódik. Méretei: pá: 18 cm. (19. tábla, 10.)

11. Enyhén befele hajló szájú, vastagított peremű fazék töredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag. Külső felülete simított, színe barna, belül szürkére égetett, felülete érdes. Belül másodlagos égés nyoma. Díszítetlen. Mérete: pá: 29 cm. (21. tábla, 1.)

12. Kihajló szájú, rövid nyakú, domborodó testű fazék töredéke. Morzsolt kerámiával soványított agyagból formázták, külső és belső felületei érdesek, sötétszürkére égetettek, barna foltokkal. A vállon sima, vízszintes borda húzódik. Mérete: pá: 28 cm. (21. tábla, 2.)

13. Egyenes falú, lekerekített peremű fazék töredéke. Anyaga apró szemcsés homokkal soványított agyag, kívül-belül szürkére égetett, felületei érdesek. A perem alatt sima, bütyökkel megszakított vízszintes borda húzódik. Mérete: pá: 20 cm. (21. tábla, 3.)

14. Apró szemcsés homokkal soványított agyagból formázott, vastagított peremű, ívelt nyakú fazék töredéke. Kívül-belül szürkére égetett, felületei simítottak. Díszítetlen. Mérete: pá: 23 cm. (21. tábla, 4.)

15. Kihajló peremű szűrőedény töredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag. Külső és belső felületei érdesek, sötétszürke színűre égetett. Díszítetlen. Mérete: pá: 14,5 cm. (21. tábla, 5.)

16. Finom szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott, S-profilú csésze töredéke. Barnára égetett felületei simítottak. Díszítetlen. Méretei: pá: 9 cm; má: 9 cm. (21. tábla, 6.)

17. Nagyméretű fazék oldaltöredéke. Anyaga apró kavicsos homokkal soványított agyag, érdes felületei kívül barnára, belül szürkére égetettek. A töredéken egy ujjbenyomásos vízszintes borda húzódik. (21. tábla, 7.)

18. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott fazék oldaltöredéke. Kívül vörösesbarnára, belül szürkére égetett, felületei érdesek. A külső felületen seprűzés nyomai figyelhetők meg. (21. tábla, 8.)

19. Apró kavicsos homokkal és morzsolt kerámiával soványított agyagból formázott fazék oldaltöredéke. Kívül barnára, belül sötétszürkére égetett, belül fényezett. A külső felületen seprűzés nyomai figyelhetők meg. (21. tábla, 9.)

20. Állati eredetű (valószínűleg marha)csontból kialakított fogazott lapocka. Méretei: h: 14,6 cm; sz: 5,3 cm; v: 4,1 cm. (22. tábla, 1.)

21. Kagylóhéj töredéke. Méretei: h: 3,6 cm; sz: 2,45 cm; v: 0,19 cm. (22. tábla, 2.)

Marosszentanna–Chernyakhov-kultúra

22. Gyorskorongon formázott, vízszintesen kihúzott peremű fazék töredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag. Felületei érdesek, barna színűek. Dísztetlen. Mérete: pá: 28 cm. (22. tábla, 3.)

23. Gyorskorongon készült, kisméretű korsó oldaltöredéke. Anyaga finom szemcséjű homokkal soványított agyag. Világosszürke felületei simítottak. A vállon két egyenes vonalköteg fut körbe. Mérete: má: 13 cm. (22. tábla, 4.)

24. Kézzel készült, kavicsos homokkal soványított agyagból formázott fazék oldaltöredéke. Kívül barnára, belül szürkére égetett, érdes felületekkel. Dísztetlen. (22. tábla, 5.)

25. Gyorskorongon készült amfora vagy kancsó oldal- és fültöredéke. Anyaga finom szemcséjű homokkal soványított agyag. Világosszürke felületei simítottak. Dísztetlen. (22. tábla, 6.)

26. Gyorskorongon formázott, vízszintesen kihúzott peremű fazék töredéke. Anyaga finom szemcséjű homokkal soványított agyag. Felületei érdesek, szürkére égetettek. Dísztetlen. (22. tábla, 7.)

27. Kézzel készült, kavicsos homokkal soványított agyagból formázott fazék oldaltöredéke. Kívül-belül szürkésbarnára égetett, érdes felületekkel. A töredék síkjából enyhén kiemelkedő, ferde benyomkodásos bordával díszített. (22. tábla, 8.)

8. Cófalva–Fok

A DN 13E műúttól és a vasúti kereszteződéstől keletre egy kisebb domb emelkedik, amelyet északról és délről azemlített útvonalak határolnak. Mintegy 0,63 hektár kiterjedésű területen a neolitikum (Starčevo–Körös-kultúra) és a késő bronzkor (Gáva-kultúra) időszakához köthető, 48 darab kerámia-töredék került elő. Ezek nagy része jellegtelen oldaltöredék, kavicsos vagy finom homokkal, néha zúzott kerámiával soványított agyagból formázott edények darabjai. A neolitikum időszakához 11 darab kerámia sorolható biztosan. Ezeket jellegzetes, pelyvával soványított anyag jellemzi. Egy töredék oldalát körömbecsípéses díszítés borítja. A késő bronzkori anyag töredékes, jellegtelen. A soványítóként előforduló zúzott kerámia-töredékek és a vastag edényfalak arra engednek következtetni, hogy az anyag a Gáva-kultúrához köthető. Hasonló kerámiával találkozunk például a Réty–Télek és a Csernáton–Hegyesselölőhelyek anyagában. További 29 töredéket nem sikerült kultúrákhoz kötnünk. Anyaguk alapján a réz-korhoz és/vagy a bronzkorhoz tartozhatnak. Jellegtelen oldaltöredékekről van szó, melyek dísztetlenek. Színük gyakran vörös, vörösesbarna, barna vagy ezek különböző árnyalatai, felületük érdes.

Starčevo–Körös-kultúra

1. Apró szemcséjű homokkal és pelyvával soványított agyagból formázott fazék peremtöredéke. Kívül barnára, belül szürkére égetett, felületei érdesek. A külső felületen körömbenyomásos díszítés nyomai figyelhetők meg. Mérete: pá: 16,5 cm. (23. tábla, 3.)

2. Apró szemcséjű homokkal és pelyvával soványított agyagból formázott fazék peremtöredéke. Kívül-belül barnára égetett, felületei érdesek. A külső felületén a perem alatt vízszintes borda húzódik. Mérete: pá: 15,5 cm. (23. tábla, 4.)

3. Kisméretű edény oldaltöredéke. Anyaga apró szemcséjű homokkal soványított agyag. Külső és belső felületei érdesek, vörösre égetett. Külső felületén ujjbenyomásos borda húzódik, alatta az edény oldalán egy furat figyelhető meg. (23. tábla, 5.)

9. Cófalva–Gyűlés

Cófalva keleti végétől, a jelenlegi vasútállomástól számítva mintegy 630 m-re keletre, a DN 13E út és a Kovászna-patak között egy alig kiemelkedő terasz húzódik. A mintegy 1,7 hektáros területen elszórtan vonaldíszes és középkori kerámia-töredékeket találtunk. A 43 darab kerámia nagy részét (36 darabot) jellegtelen töredékek alkotják. A neolitikumi anyagban (39 töredék) előfordulnak pelyvával soványított darabok is, de számos finom homokkal és morzsolt kerámiával soványított, töredék is található. Színük a vöröstől a szürkéig változik, felületük leginkább érdes, kopott. Nem zárjuk ki, hogy a leletanyag egy része későbbi korokból is származhat, azonban a töredezettség és a kerámi ajellegtelen volta miatt további részletek nem állapíthatóak meg. Néhány töredéken bekarcolt és benyomkodott díszítések figyelhetők meg. Valószínűleg a neolitikum időszakához köthető egy köpenget öredéke is.

A helyszínen további négy töredéket találtunk, melyek a középkorból származnak. A három jellegtelen oldaltöredék közül legalább egy lassúkorongon készült fazékbólszármazik. Az egyetlen peremtöredék egy gyors fazekaskorongon készült edényrésze volt.

Vonaldíszes kerámia kultúrája

1. Apró szemcséjű homokkal és pelyvával soványított agyagból formázott fazék fenéktöredéke. Színe kívül barna, belül szürke, felületei érdesek. Dísztetlen. Mérete: fá: 8 cm. (24. tábla, 1.)

2. Finom szemcséjű homokkal és pelyvával soványított agyagból készült edény oldaltöredéke. Felületei érdesek, kívül-belül szürkére égetett. Külső felületén ívelt, kottafejes bekarcolások húzódnak. (24. tábla, 2.)

3. Fazék odaltöredéke, amelyet apró szemcséjű homokkal soványított agyagból formáztak. Felületei

kívül-belül barnára égetett, kívül párhuzamos vékony bekarcolások díszítik. (24. tábla, 3.)

4. Finom szemcséjű homokkal soványított agyagból készült edény oldaltörredéke. Felületei érdesek, kívül-belül barnára égetett. Külső felületén cikkcakk alakú sekély benyomkodás, mellette nagyon vékony, párhuzamosan bekarcolt vonalak, melyeket valamilyen fehér anyag tölt ki. Nem egyértelmű, hogy ez a díszítés része vagy a talajból természetes úton kicsapódó valamilyen ásványi anyag, amely a mélyedésekben maradt. (24. tábla, 4.)

5. Morzsolt kerámiával soványított agyagból formázott fazék kihajló pereme. Vöröstre égetett felületei érdes tapintásúak. A peremen sekély, ovális vagy kör alakú benyomkodások vannak. (24. tábla, 5.)

6. Pattintott kőeszköz törredéke, külső felületén világosbarna kéreg. Mérete: h: 3,87 cm; sz: 1,96 cm. (24. tábla, 6.)

Középkor

7. Gyors fazekaskorongon formázott, ívelt nyakú edény pereme. Anyaga apró kavicsos homokkal soványított agyag. Külső és belső felületei érdesek, barnára égetettek. Mérete: pá: 12 cm. (24. tábla, 7.)

10. Cófalva–Szegényszer

A lelőhely a *Ferencitag* szomszédságában fekszik, a már említett hordalékkúpon, a 9A út jobb oldalán, a Papárka-patak jobb partján. A lelőhely kiterjedése mintegy 2,3 hektár. Nem zárhatjuk ki, hogy a két lelőhely valójában egyazon település két része lehetett. A két terület között húzódó árok (amelyben a jelzett út is halad) egyértelműen elválasztja a két teraszt, ezért is láttuk jónak a lelőhelyek szétválasztását. A területen a szórványos bronzkori anyag mellett késő vaskori és/vagy népvándorláskori kerámia, valamint egy összehajtott, fogazott bronz lemez is előkerült. Talán a savas talaj miatt, a kerámiafelületek gyakran exfoliálódtak, kopottak, ami megnehezíti kultúrához kötésüket.

A terepbejárások során 65 darab kerámiát gyűjtöttünk. Ezek közül az őskor időszakához kb. 52 darab tartozik, melyek jelentős része (41 darab) jellegtelen oldaltörredék. Ezek különböző típusú és színű edényekből származnak, melyeket kavicsos vagy finomabb szemcséjű homokkal soványított agyagból formáztak. A négy aljtörredék mellett három díszített törredék is előkerült: két törredéken plasztikus borda, illetve bütyök figyelhető meg, míg egy másikon ovális benyomkodások. A négy peremtörredék közül egy kihajló, finom kivitelezésű fazék pereme, egy másik egy zsákszerű fazék törredéke, míg további két darab formailag nem meghatározható edényekhez tartoznak.

A késő vaskor és/vagy népvándorlás időszakához köthető 13 törredék kivétel nélkül fazekaskorongon formázott edényekből származik. Az öt darab jellegtelen oldaltörredéket finom pasztából formázták, és világosszürkére égették. Három másik oldaltörredéket egyenes és hullámvonalkötegek, illetve vízszintes hornyolások díszítik. Az aljtörredékek közül megemlíthetünk két talpgyűrűs és egy talpcsöves darabot. Utóbbi vélhetően a késő vaskorban készült. Ugyancsak a késő vaskorhoz köthető egy ún. „gyümölcsös-tál” pereme.

Bronzkor (Wietenberg-kultúra?)

1. Kihajló szájú, apró szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott edény pereme. Mindkét felülete sötétszürkére égetett, simított. Díszítetlen. Mérete: pá: 18 cm. (25. tábla, 1.)

2. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott, zsákszerű fazék peremtörredéke. Külső és belső felületei barnásszürkére égetettek, érdes tapintásúak. Díszítetlen. Mérete: pá: 18 cm. (25. tábla, 2.)

3. Apró szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott fazék oldaltörredéke. Külső és belső felületei vörösesbarna színűek, érdes tapintásúak. A vállrészen vízszintesen elhelyezkedő, ovális benyomkodások sorakoznak. (25. tábla, 3.)

4. Kavicsos homokkal soványított agyagból készült edény oldaltörredéke. Felületei szürkésbarna színűek, érdes tapintásúak. Külső felületén kidomborodó bütyök, melynek szélei kissé kiemelkednek. (25. tábla, 4.)

LaTène- és/vagy

Marosszentanna–Chernyakhov-kultúra

5. Gyors fazekaskorongon, apró kavicsos homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltörredéke. Külső és belső felületei sötétszürke színűek, érdes tapintásúak. Kívül vízszintes hornyolások díszítik. (25. tábla, 5.)

6. Nagyméretű, gyors fazekaskorongon formázott tárolóedény oldaltörredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag. Felületei szürke színűek, érdes tapintásúak. Külső felületén két hullámvonalköteg fut körbe. (25. tábla, 6.)

7. Finom szemcséjű homokkal soványított, gyors fazekaskorongon formázott fazék talptörredéke, melyet talpgyűrűvel láttak el. Színe kívül-belül szürke, felületei simítottak. Díszítetlen. Mérete: fá: 7 cm. (25. tábla, 7.)

8. Finom szemcséjű homokkal soványított, gyors fazekaskorongon formázott edény talptörredéke, melyet talpgyűrűvel láttak el. Színe kívül-belül szürke, felületei simítottak. Díszítetlen. Mérete: fá: 9 cm. (25. tábla, 8.)

9. Vassalak darabja. Méretei: h: 4,5 cm, sz: 4 cm. (25. tábla, 9.)

10. Bronz lemez. Összehajtogatott bronz lemez töredéke. Egyik oldalán fogazott bevagdosások futnak végig. A két letört végén egy-egy félkör alakú lyuk figyelhető meg, melyeknek valószínűleg a rögzítésben volt szerepük. Méretei: h: 2,1 cm, sz: 1,6 cm, fogak hosszúsága: 0,3 cm. (25. tábla, 10.)

11. Cófalva–Pocsaj/Fulnér

A jelenlegi vasútállomástól számítva mintegy 420 m-re délkeletre húzódik egy észak–déli irányú hordalékkúp, amely 1-2 m-rel emelkedik ki a környezetéből. A Kovászna-patak szabályozása előtt a kiemelkedést északi irányból kerülte meg. A vízszabályozási munkálatok során a teraszt átvágták, és a patak medrét itt vezették el. A két részre osztott terasz északi részét szántóként használják. Ezen a területen késő vaskori kerámiát gyűjtöttünk. Mivel a déli részét legelőként használják, itt egyelőre nem sikerült leletanyagot gyűjteni, így nem tudjuk, hogy az egykori telep erre a területre is kiterjedt-e. Jelenleg a leletanyag mintegy 0,8 hektáros területen szóródik. Innen 56 darab kerámiatöredéket gyűjtöttünk, melyek nagyrésze (52 darab) kézzel készült edényekből származik. Ebből 45 darab vörös, barnás és szürkés árnyalatú, jellegtelen oldaltöredék. Két töredéken figyelhető meg egy ujjbenyomásos borda nyoma, illetve egy kerek bütyök. A peremtöredékek talakból származnak. Négy darab gyorskorongon készült edénytöredéket is találtunk, melyek a késő vaskorhoz vagy a kora népvándorláskorhoz köthetőek. Ezekből három darab jellegtelen oldaltöredék, finom homokkal soványított agyagból formázott edényekből, színük szürke és barnásszürke között változik. Egy darab fenéktöredéken talpgyűrűt alakítottak ki.

1. Finom szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott, behajló szájú tál peremtöredéke. Kívül-belül szürkésbarna színű, felületei érdesek. Díszítetlen. Méretei: pá: 28 cm; má: 30 cm. (26. tábla, 1.)

2. Finom szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott, behajló szájú tál peremtöredéke. Kívül-belül szürke, barna folttal, felületei érdesek. Díszítetlen. Méretei: pá: 24 cm; má: 26 cm. (26. tábla, 2.)

3. Bikónikus edény peremtöredéke. Anyaga apró szemcséjű homokkal soványított agyag. Külső felülete barna, fekete folttal, érdes, míg belül sötétszürkére égetett, simított. Díszítetlen. Méretei: pá: 21 cm; má: 24 cm. (26. tábla, 3.)

4. Egyenes falú, lekerekített peremű, finom szemcséjű homokkal soványított agyagból készült fazék peremtöredéke. Felületeiv örösesbarna színűek, ér-

des tapintásúak. Díszítetlen. Mérete: pá: 22 cm. (26. tábla, 4.)

5. Kónikus, kihajló peremű fazék vagy tál töredéke. Anyaga apró szemcséjű homokkal soványított agyag, simított felületei barnásszürkére égettek. Díszítetlen. Mérete: pá: 23 cm. (26. tábla, 5.)

6. Gyors fazekaskorongon formázott, bikónikus formájú, közepes méretű korsó vagy fazék oldaltöredéke. Anyaga finom szemcséjű homokkal soványított agyag, kívül-belül barna, felületei simítottak. Díszítetlen. Mérete: má: 14 cm. (26. tábla, 6.)

7. Apró szemcsés homokkal és morzsolt kerámiával soványított agyagból, kézzel formázott edény oldaltöredék. Kívül-belül vörösesbarnára égetett, felületei érdesek. Külső felületén kidomborodó, a közepén enyhén bemélyülő kerek, plasztikus bütyök található. (26. tábla, 7.)

8. Gyors fazekaskorongon formázott, nagyméretű edény talpgyűrűs töredéke. Anyaga finom szemcséjű homokkal soványított agyag, kívül-belül szürke, felületei érdesek. Díszítetlen. Mérete: fá: 14 cm. (26. tábla, 8.)

9. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból, kézzel formázott edény oldaltöredéke. Kívül vörös, belül szürkésbarna színű, felületei érdesek. Külső felületén ujjbenyomásos, plasztikus borda húzódik. (26. tábla, 9.)

10. Enyhén kónikus, kavicsos homokkal bőségesen soványított agyagból formázott fazék pereme. Kívül szürkésbarnára, belül vörösesbarnára égetett, felületei érdesek. Díszítetlen. (26. tábla, 10.)

12. Cófalva–Porzsolthomlok

A lelőhely a fentebb említett *Beltelek* lelőhelynél kezdődő teraszon található, mintegy 110 m-re délre. Mivel a két lelőhely között beépített terület van, egyelőre nem sikerült a kettő közötti viszonyt megbízhatóan tisztázni. A későbbi kutatások deríthetnek fényt arra, hogy a két helyszínt lehet-e egy lelőhelyként kezelni. A *Porzsolthomlok* lelőhely mintegy 1,1 hektáros területen fekszik, ahonnan szórványos középső bronzkori és késő vaskori edénytöredékek kerültek elő. Ezek mellett néhány vörösre égetett, kopott felületű töredék utal arra, hogy talán rézkori anyaggal is számolhatunk. A 39 darab kerámiatöredék közül mintegy 5-6 sorolható biztosan a Wietenberg-kultúrához. A vaskori darabok kézzel és korongon készült edényekből származnak. A kézzel formázottak közül egyiket kerek, kiálló bütyök díszíti, míg egy másik fenéktöredéken egy fül csatlakozásának nyoma figyelhető meg. Ez utóbbi véleményem szerint egy kónikus, ún. „dák csésze” darabja lehet. A két darab korongozott edénytöredék közül az egyik egy kihúzott peremű „gyümölcsöstál” peremtöredéke, míg

a másik egy kisméretű csésze oldaltöredéke. A terepbejárások során egy közepén átfúrt, bikónikus orsónehezéket is gyűjtöttünk.

Wietenberg-kultúra

1. Ívelt falú karéjos tál peremtöredéke. Anyaga apró szemcséjű homokkal soványított agyag. Kívül-belül szürkésbarna, érdes felületekkel. Dísztetlen. (18. tábla, 1.)

2. Kavicsos homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltöredéke. Kívül-belül vörösésbarna színű, felületei érdesek. Mindkét fele kopott, de a seprzés nyomai felismerhetőek. (18. tábla, 2.)

Dák kultúra

3. Finom pasztából gyorskorongon formázott, kihúzott peremű, ún. „gyümölcsöstál” peremtöredéke. Kívül-belül világosszürkére égetett, simított felületekkel. Dísztetlen. (18. tábla, 3.)

4. Apró szemcsés homokkal soványított agyagból, kézzel formázott edény oldaltöredéke. Kívül-belül vörösésbarnára égetett, felületei érdesek. Külső felületét kidomborodó, kerek, plasztikus bütyök díszíti. (18. tábla, 4.)

5. Valószínűleg egy ún. „dák csésze”-típusú edény peremtöredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag. Mindkét felülete vörösésbarnára égetett, érdesek. Dísztetlen. Mérete: fá: 10 cm. (18. tábla, 5.)

6. Bikónikus orsónehezék. Anyaga finom szemcséjű homokkal soványított agyag. Barnára égetett felületei simítottak. Közepén hengeres furat. Méretei: á: 3,2 x 3,1 cm; m: 1,8 cm; lyuk á: 0,7 cm. (18. tábla, 6.)

13. Gelence–Nagyvártető

A Gelence határában lévő várakról először Orbán Balázs tesz említést, 1869-ben.⁶ Már ő is csak sejteni vélte a Kis- és Nagy-Gelence patakok összefolyásánál emelkedő hegycsúcson lévő vár maradványait, amit *Nagyvártető*ként emlegettek a helyiek. Újabb kutatások azóta sem történtek.⁷ Egy 2019-es kirándulás során megmásztuk az említett hegyet, hátha sikerül valamilyen leletanyagot gyűjteni, ami segíthetné a vár keltezését. A tető viszonylag lapos, keleti szélén egy sánc nyomait véltük felfedezni. Kb. 40-50 m hosszan félkörívesen halad a hegy csúcán, magassága nem éri el az 1 m-t, néhol megszakad, nem egyértelműen követhető. A környéken semmilyen leletanyagot nem sikerült gyűjteni, így kora, amennyiben valóban emberkéz alkotta, egyelőre nem meghatározható. (4. tábla.)

14. Kézdivásárhely–Kanta

2010 körül a nyújtódi Nagy Sándor egy őrlőkő alsó részét adományozta a szerzőnek. Elmondása szerint az 1960-as években találták, amikor Kézdivásárhely *Kanta* nevű városrészében a gázvezetékek árkait ásták. Emlékei szerint egyéb (kerámia vagy csont) nem került elő. A valószínűleg tufából készült őrlőkő csonkakúp alakú, mindkét felülete ívesen kialakított, szélei töredezetten, közepe háromszög alakban átlukasztott, lekerekített szögekkel. Egyik oldalán átlósan átfúrt lyuk figyelhető meg, amelyfogantyú illesztésére szolgálhatott. Méretei: á: 32 x 30 cm; m: 10,4 cm; a közepén lévő háromszög vastagsága: 6 cm; az oldalán található lyuk átmérője: 1,9 cm. (27. tábla, 6.)

15. Nagyborosnyó–Lacka

Mintegy 1,3 km-re északkeletre a nagyborosnyói református templomtól, a Kovászna- és a Zágon-patakok összefolyásánál helyezkedik el egy, az ártérből kiemelkedő hordalékkúp. A mintegy 8,6 hektár kiterjedésű területen a neolitikumhoz, a késő bronzkorhoz és a késő vaskorhoz köthető edénytöredékek kerültek elő. Érdemes megjegyezni, hogy a területen zajló erőteljes erózió miatt legalább két helyen sikerült a sárga, homokos felszínen sötétszürke/fekete foltokat megfigyelnünk, amelyek egyértelmű beásások, régészeti objektumok voltak.

Terepbejárásunk során összesen mintegy 46 darab kerámiagyűjtöttünk, amelyek nagy része jellegtelen őskori, kultúrához nem vagy csak nehezen köthető oldaltöredékek (25darab). A legkorábbi leletek a neolitikum időszakához tartoznak (kilenc darab), ezek jellegzetes, pelyvával soványított, szürkére vagy barnászörösré égetett edényekből származnak. A leletanyag töredezettsége miatt edény formák vagy díszítőelemek nem rekonstruálhatóak. Ugyanez a helyzet három olyan töredék esetében is, amelyek nagy valószínűséggel a késő bronzkori Gáva-kultúrához tartoznak. Ezek nagyméretű, vörösré égetett, simított felületű tárolóedények dísztetlen darabjai. A legjellegzetesebb leletanyagot a késő vaskori edénytöredékek képezik (de számuk ezeknek sem nagy: kilenc darab), melyek kézzel és gyors fazekaskorongon készült edények darabjai. A kézzel formázott edények közül megemlíthetünk egy „gyümölcsöstál”-töredéket, melynek több darabját is sikerült a szántásból összeszedni. A hét darab korongolt töredék közül négy jellegtelen oldal-, kettő perem-, míg egy talpúrtöredék.

1. Finom szemcséjű homokkal soványított agyagból, gyorskorongon formázott korsó peremtöredéke.

⁶ ORBÁN Balázs 1869, 135.

⁷ REP-COVASNA 1998, 81, nr. 223.

A perem vastagított, nyaka kissé összeszűkül. Kívül-belül szürkére égetett, felületei simítottak. Dísztetlen. Mérete: pá: 12 cm. (23. tábla, 1.)

2. Kihajló peremű, finom, csillámos szemcséjű homokkal soványított agyagból, kézzel formázott, ún. „gyümölcsöstál” peremtöredéke. Külső és belső felületei fekete színűek, simítottak, míg törésfelülete vörös. Dísztetlen. Mérete: pá: 44 cm. (23. tábla, 2.)

16. Orbaitelek–Bucsak

A már említett, Cófálvát és Orbaiteleket összekötő 9A jelzésű út bal oldalán, valamint a Feketeügy bal partján található az a hordalékkúp, amelyen a *Ferencitag* lelőhely is található. Ettől északra, Orbaitelek irányába, mintegy 12 hektár területen a kora népvándorláskorhoz, kisebb számban talán a vaskorhoz is köthető kerámiát gyűjtöttünk. Ez a lelőhely részben fedi a *Ferencitag* lelőhelyet, azonban jónak láttuk különválasztani a kettőt, főleg azért, mert a leletanyag szóródása alapján a középső bronzkori, illetve a késő vaskori / kora népvándorláskori telepek jól körülhatárolhatóak.

A *Bucsakon* gyűjtött 37 darab kerámia között egyaránt előfordulnak kézzel formázott (21 darab) és gyorskorongon készült edények darabjai (16 darab). A vaskori és a népvándorláskori kerámiaművességben jelentkező hasonlóságok miatt nehéz szétválasztani a leletanyagot. Négy perem-, illetve két fenéktöredéken kívül, a többi jellegtelen vagy díszített oldaltöredék. A késő vaskorhoz köthető négy darab töredék kézzel formázott edényekből származik. Kilenc másik töredék a népvándorlás korához kapcsolható. 24 edénydarabot, köztük kézi és korongolt töredékeket, nem tudtunk egyértelműen valamelyik korszakba sorolni. A kézi kerámia anyagára jellemző a kavicsos vagy nagy szemcséjű homokos soványítás, színe vörösesbarna, gyakran foltosra égett, érdes tapintású.

Dák kultúra

1. Finom szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott, behajló szájú tál peremtöredéke. Kívül-belül szürke, kívül barna foltal, felületei simítottak. Dísztetlen. Méretei: pá: 31 cm; má: 34 cm. (28. tábla, 1.)

2. Zsákszerű fazék peremtöredéke, melyet apró kavicsos homokkal és morzsolt kerámiával soványított agyagból formáztak. Kívül vörösesbarnára, belül szürkésbarnára égetett, felületei érdesek. Külső felületét nagyméretű, plasztikus bütyök díszíti. Mérete: pá: 21 cm. (28. tábla, 2.)

Marosszentanna–Chernyakhov-kultúra

3. S-profilú, lekerekített peremű, kavicsos homokkal soványított agyagból, kézzel formázott fazék peremtöredéke. Kívül-belül barna, szürke foltal, felületei érdesek. Dísztetlen. Méretei: pá: 18,5 cm; má: 20 cm. (28. tábla, 3.)

4. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból gyorskorongon formázott tároló edény oldaltöredéke. Kívül-belül szürkére égetett, külső felülete simított, belül érdes. Kívül egyenes vonalköteg díszíti. (28. tábla, 4.)

5. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból, gyorskorongon formázott fazék oldaltöredéke. Kívül-belül barna színű, felületei érdesek. Kívül hullámvonalak díszítik. (28. tábla, 5.)

6. Gyorskorongon formázott, valószínűleg válltöredéke. Anyaga finom szemcséjű homokkal soványított agyag. Felületei simítottak, kívül-belül szürkére égetett. A töredék felső részét körben ovális benyomásokkal díszítették. (28. tábla, 6.)

7. Kézzel formált, vastagított peremű, valószínűleg bikónikus tál töredéke. Anyaga finom szemcséjű homokkal soványított agyag. Felületei érdesek, világoszürke színűek, belül sötétszürke foltal. Dísztetlen. (28. tábla, 7.)

8. Apró szemcséjű homokkal soványított agyagból, gyorskorongon formázott tároló edény peremtöredéke. Pereme szélesített, egyenesre kialakított. Kívül-belül sötétszürke színű, felületei érdesek. A perem felső részét hullámvonal díszíti. (28. tábla, 8.)

9. Apró kavicsos homokkal soványított agyagból gyorskorongon formázott tároló edény oldaltöredéke. Kívül-belül szürkére égetett, külső felülete simított, belül érdes. Kívül egyenes és hullámvonalkötegek díszítik. (28. tábla, 9.)

17. Ozsdola–Középsőhatár

Az ozsdolai lelőhelyet egy korábbi írásunkban már említettük,⁸ ezért pontos elhelyezkedését most nem részletezzük. Az újabb terepbejárás a már említett késő vaskori és népvándorláskori kerámia mellett bronzkori leletanyagot is eredményezett. Ezek leginkább a lelőhely délnyugati végében, egy enyhe lejtőn fordulnak elő. A 25 darab összegyűjtött kerámia közül 11 darab a középső bronzkorhoz, míg a fennmaradó 14 darab a vaskorhoz tartozik. A bronzkori anyag nagy része (8 darab) jellegtelen, kavicsos homokkal soványított, vörösre vagy szürkére égetett fazekak oldaltöredékei. Egy darab fenéktöredék és két díszített oldaltöredék is előkerült. Utóbbiak közül egyiket vízszintes kanelúra, míg a másikat rövid, ferde, bekarcolt vonalak és girlandok díszítik. Mindkettő feketére égetett, simított felületű csészékből

⁸ PUSKÁS József 2013, 162–163, nr. 14.

vagy kisebb méretű tálakból származik. A 14 darab vaskori kerámiából egy töredék kézzel formázott kónikus csészéhez tartozhat, a többi gyorskorongon formázott edények darabja, melyek között előfordul: egy talpcsöves tál töredéke; egy talpgyűrűvel ellátott edény fenékrésze; egy kihúzott, vízszintes peremű tál töredéke; illetve több, hullám- és egyenes vonalkötegekkel díszített töredék. A vaskori anyag nagy része hamuszürke, emellett megtalálható két vörösre égetett töredék is.

Középső bronzkori leletanyag (Monteoru-kultúra?)

1. Apró szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltöredéke. Kívül feketére égetett, simított felületű, belül sötétszürke színű, érdes. Külső felületén egy sorban elhelyezkedő, bekarcolt vékony ferde vonalak húzódnak, míg alatta stilizált kampókra emlékeztető díszítések futnak körbe. (27. tábla, 1.)

2. Apró szemcséjű homokkal soványított agyagból formázott edény oldaltöredéke. Kívül feketére égetett, simított felületű, belül sötétszürke színű, érdes. Külső felületén egy ferde, keskeny kanelúra figyelhető meg. (27. tábla, 2.)

Dák kultúra

3. Finom pasztából, gyorskorongon formázott, kihúzott peremű, ún. „gyümölcsöstál” peremtöredéke. Kívül-belül világosszürkére égetett, simított felületekkel. Díszítetlen. Mérete: pá: 27 cm. (27. tábla, 3.)

4. Valószínűleg egy ún. „dák csésze”-típusú edény peremtöredéke. Anyaga kavicsos homokkal soványított agyag. Mindkét felülete barnára égetett, a peremen sötétszürke folt. Felületei érdesek. Díszítetlen. Mérete: pá: 18 cm. (27. tábla, 4.)

5. Finom pasztából, gyorskorongon formázott, nagyméretű tároló edény oldaltöredéke. Kívül-belül világosszürkére égetett, simított felületekkel. Külső felét egyenes és hullámvonalkötegek díszítik. (27. tábla, 5.)

Következtetések

A Felsőháromszéki-medence déli része alacsonyabban fekvő, mocsaras terület volt egészen a 19. század végéig. Erről tanúskodnak a korai térképek és helynevek. A 19. század végén megkezdett, majd a 20. században folytatott lecsapolási munkálatok

teljesen megváltoztatták az egykori környezetet. Ma már jóval ritkábban fordulnak elő árvizek a területen és a földterületek használata is átalakulóban van. Cófalva az egykori mocsaras vidékből kiemelkedő, árvízmentes hordalékkúpon helyezkedik el. Ezt a hordalékkúpot nyugatról a Feketeügy, délről a Kovászna-pataka, északról a Papolc-vize, míg keletről alacsony fekvésű, egykor mocsaras terület határolja. A falu környékén azonosított lelőhelyek viszonylagos nagy száma lehetővé teszi az őskortól a középkorig terjedő település hálózat rekonstrukcióját. A terület jelentőségét bizonyítja az a széles időszakot lefedő leletanyag is, melyek a kisebb-nagyobb hordalékkúpokon kerültek elő. Az egykori környezetre és klímára vonatkozó tudományos adatokkal nem rendelkezünk, azonban feltűnik az, hogy a neolitikumi lelőhelyek alacsonyabban helyezkednek el, mint a későbbi korok települései. Ez a tendencia más korabeli lelőhelyek esetében is megfigyelhető (pl. a Lemhény–Szénarét lelőhely), annak ellenére, hogy a Kr. e. 6. évezred második felében hűvösebbé és csapadékosabbá vált az időjárás.⁹

A terepbejárások során gyűjtött legkorábbi leletanyagok a neolitikum időszakához köthetőek, ezen belül is a korai neolitikumhoz, amelyet a Starčevo–Körös-kultúra képvisel. Biztosan ehhez a kultúrához köthető leletanyagot csupán a Cófalva–Fok lelőhelyen sikerült gyűjteni, ahol egy körömbecsípéssel díszített edénytöredéket találtunk. Az ehhez hasonló motívumok nagyon gyakoriak a korszak lelőhelyein, számos töredéket ismerünk a torjai,¹⁰ a lemhényi¹¹ és a seciui¹² lelőhelyekről, hogy csak néhányat említsünk. A töredékes leletanyag nem tesz lehetővé részletes belső kronológiai megfigyeléseket. Az eddigi kutatások alapján azonban kijelenthetjük, hogy Délkelet-Erdélyben a Starčevo–Körös-kultúra valószínűleg egy későbbi időszakban, a IIIB–IVA fejlődési periódusban terjedt el, amely naptári években nagyjából a Kr. e. 5800/5700 és 5600/5500 közé tehető.¹³

A késő neolitikum (kb. Kr. e. 5500–5000) vonaldíszes kultúrájába sorolható leletanyag a cőfalvi Akasztófadomb/Mosórét/Kovácsnádja és Gyűlés lelőhelyekről került elő. A szegényes, de jellegzetes leletanyagot csupán néhány töredék alkotja, amelyekre analógiákat a torjai,¹⁴ az oltszemi¹⁵ és a szomszédos nagyborosnyói,¹⁶ valamint a Kárpátoktól keletre elhelyezkedő dănești-i, mihoveni-i, perieni-i és a tárpești-i lelőhelyekanyagából találunk.¹⁷ A Felsőháromszéki-medencében dokumentált kisszámú

⁹ GRONENBORN, Detlef 2016, 221.

¹⁰ CIUTĂ, Marius 1997, 28, Pl. XIV, 4, 7–8.

¹¹ PUSKÁS József 2015a, 281, Fig. 14/1–2.

¹² FRÎNCULEASA, Alin et alii 2015, 120, Pl. 7, 1–2, 4.

¹³ LAZAROVICI, Gheorghe 1996, 29–31; CIUTĂ, Marius

1997, 15–16; LUCA, Sabin Adrian et alii 2011, 14–15.

¹⁴ SZÉKELY Zoltán 1996, 113, Fig. 11/4–8.

¹⁵ SAILE, Thomas et alii 2022, 7–10, Fig. 6–9.

¹⁶ PUSKÁS József 2017, 30, Pl. V, 1; 31, Pl. VI, 2, 6–7.

¹⁷ URSULESCU, Nicolae 1990, 41, Pl. 2; 43, Pl. 6–7; 44, Pl. 8–9.

vonaldíszes lelőhely a terület gyér lakottságára utal. A leletanyag kis sűrűsége ugyancsak azt sugallja, hogy a telepek inkább tanyai jelleggel bírtak, kis-számú családi közösségeklakhatták. A vonaldíszes műveltség egyik meghatározó eleme az ún. hosszúházak. Erdély (és Románia) területén eddig csak az oltszemi ásatások eredményeztek hasonlóépítményeket.¹⁸ A korabeli lelőhelyek sűrűsödése a Feketeügy alsó folyása mentén arra utal, hogy kedvelt helyszíne lehetett a mezőgazdaságot és állattartást folytató közösségeknek, ahol legeltetésre és növénytermesztésre alkalmas földterületek álltak rendelkezésre. A környező folyókban és a mocsarakban található halállomány is jelentős táplálékforrás lehetett.¹⁹

Egyértelműen a rézkorra keltezhető anyagot nem találtunk. Néhány vörösre égetett jellegtelen oldaltöredék leginkább kizárásos alapon sorolható ehhez az időszakhoz. Egy másik, az *Alámenő* II. dűlőben azonosított töredék vastagított pereme és az alatta elhelyezkedő függőleges benyomkodások a késő rézkori Cotofeni-kultúra kerámijára emlékeztetnek.

A középső bronzkor időszakára keltezhető leletanyag hét helyszínen fordult elő. Ennek jelentős része a Wietenberg-kultúrához köthető, melyet karakterisztikus edényformák és díszítőmotívumok jellemeznek. Gazdag leletanyagot gyűjtöttünk a Cófalva környéki lelőhelyekről, ún. a *Ferencitag*, az *Akasztófadomb/Mosóré*t és az *Alámenő* II. helyszínekről. Az itt előforduló edényformák arra engednek következtetni, hogy a telepek leginkább a kultúra korai szakaszában voltak lakottak, nagyjából a Kr. e. 2000/1950–1750 közötti időszakban. Ez a Wietenberg I–II/A–B fejlődési szakaszoknak felel meg.²⁰ Hasonló adatokat kaptunk az *Alámenő* I. helyszínen azonosított Wietenberg-temető egyik sírjában végzett radiokarbon keltezés során.²¹ Ugyancsak ehhez az időszakhoz kapcsolódik a Cófalva mellett az 1840-es években véletlenszerűen megtalált aranykincs is, amely vélhetően a helyi elithez köthető.²² A telepek későbbi használatára utal egy, az *Akasztófadombon* előkerült, meánderrel díszített és pontokkal kitöltött kerámia-töredék, amely a kultúra klasszikus (III/C) időszakára keltezhető.²³ A felsorolt leletanyagra számos analógiát találunk az erdélyi, középső bronzkorral foglalkozó monográfiákban és tanulmányokban.²⁴ További középső bronzkori telepnyomok sejthetők a *Szegényszer*

és a *Porzsolthomlok* dűlőkben, azonban a töredékes és kevés leletanyag egyelőre nem alkalmas pontosabb kronológiai behatárolásra. A Bereck határában, a *Farkasvár* dűlőben gyűjtött leletanyag ugyancsak a Wietenberg-kultúra korai szakaszához köthető. A leletek között egy érdekes, egyelőre ismeretlen funkciójú kőtárgy is napvilágot látott. Érdemes megemlíteni, hogy Bereck határában, ismeretlen lelőhellyel már került elő egy ép kőbalta.²⁵ Talán az említett tárgy egy eltört balta alsó része lehetett, amelyet aztán lecsiszoltak, és új funkciót kaptak.

Ugyancsak a középső bronzkor időszejára keltezhető a Kárpát-kanyar keleti oldalán megjelenő Monteoru-kultúra. A délkelet-erdélyi kapcsolatokat számos lelet bizonyítja. Egyelőre teljes mértékben nem tisztázott, hogy kisebb intenzitású, leginkább egyének közti kapcsolatokról van-e szó,²⁶ vagy valóban számolhatunk kisebb népmozgásokkal, közösségek beköltözésével.²⁷ Jelen tanulmányban két újabb helyszínt sikerült azonosítani, ahol Monteoru-kerámia került elő. A Cófalva–*Alámenő* II. helyszínen talált töredékekre analógiákat leginkább a kultúra késői (Monteoru IIb) szakaszában találunk. Erre az időszakra jellemzőek a bekarcolt girlandok, ferde bekarcolások vagy az oldalra fordított „S” alakú bekarcolások.²⁸ Mivel a töredékek terepbejárás során kerültek elő, rétegtani megfigyelések hiányában nehéz eldönteni, hogy az említett anyag a középső bronzkori Wietenberg, vagy már a késő bronzkori Noua-megtelepedés lelegejéhez kapcsolódik. Egyelőre bizonytalan az Ozsdola–*Középsőhatár* dűlőben talált bronzkori kerámia kultúrához kötése, azonban a díszítőmotívum inkább hasonlít a Monteoru-kultúrában előforduló elemekre.

A Wietenberg-kultúra végét követően, valamikor a Kr. e. 1600/1500 környékén a Fekete-tenger északi partvidékéről érkező népesség jelenik meg Erdélyben. A túlnyomóan pásztorkodással foglalkozó közösségek sajátos, ún. „hamuhalmos” telepeket hoztak létre. Ezek gyakran a folyóvizekhez közel, patakok teraszain húzódtak. A „hamuhalmok” a telepek szélén helyezkednek el, számuk vidékünkön telepenként 2–3, de egy esetben a tízet is eléri.²⁹ Funkciójuk, kialakulásuk egyelőre nem tisztázott teljes mértékben.³⁰ Maradványaik a frissen szántott földeken világosszürke, kerek foltokként jelentkeznek,

¹⁸ SAILE, Thomas et alii 2022, 11.

¹⁹ COMȘA, Eugen 1960, 230–231.

²⁰ BĂLAN, Gabriel et alii 2016, 80.

²¹ PUSKÁS József 2020a.

²² PUSKÁS József 2018.

²³ ANDRIȚOIU, Ioan 1992, 52; BOROFFKA, Nikolaus G. O. 1994, 250; BĂLAN, Gabriel et alii 2016, 80.

²⁴ CHIDIOȘAN, Nicolae 1980; ANDRIȚOIU, Ioan 1992;

BOROFFKA, Nikolaus G. O. 1994; DIETRICH, Laura 2014.

²⁵ LIE, Marian Adrian 2019, 94, 107, Plate III, 5.

²⁶ ZAHARIA, Eugenia 1990, 37.

²⁷ PUSKÁS József 2015c, 107.

²⁸ OANCEA, Alexandru 1976, 203–205.

²⁹ PUSKÁS József 2020b.

³⁰ PUSKÁS József 2020b, 132–133.

átmérőjük 20–30 m közötti. Jelen tanulmányban két olyan lelőhely is szerepel, ahol 1-1 ilyen objektumot azonosítottunk. Ezek az *Alámenő II.* és a *Ferencitag* dűlőkben jelentkeztek. Az előkerült kerámia- és csontanyagra jó analógiákat találunk a kultúra teljes elterjedési területén.³¹

A késő bronzkor második felében a nyugatról érkező hatások válnak dominánssá. Ekkor terjed el Erdélyben is az Alföld északi részéről származó Gáva-kultúra. A kívül fekete, belül vörös/világosbarna, széles kanelurakötegekkel díszített edényeik a korszak jellegzetes tárgyai, amelyek a Felsőháromszéki-medencében is gyakran előfordulnak, és jól reprezentáltak. Ez nem mondható el a Cófalva környéki lelőhelyekről. Vélhetően a víz közelsége és a nedves környezet kevésbé lehetett vonzó megtelepedési helyszín. Csupán néhány elszórt kerámiatöredék került elő a cófalvi *Alámenő II.*, *Fok*, és *Ferencitag*, illetve a nagyborosnyói *Lacka* lelőhelyekről, de a leletanyag töredezettsége miatt csak a kulturális besorolás tűnik biztosnak, szűkebb kronológiai megállapításokra nem vállalkozhattunk.

A vaskor időszakához számos lelőhely köthető, melyek leginkább Cófalva környékén sűrűsödnek. A leletanyag alapján a cófalvi *Porzsolthomlok* és az *Alámenő II.* dűlőkben gyűjtött töredékek a kultúra klasszikus (Kr. e. 1 – Kr. u. 1 századok) időszakához köthetők. Ide tartoznak a gyorskorongon formázott, világosszürkére égetett, ún. „gyümölcsöstálak” töredékei, illetve azok az edénytöredékek, melyeket sekély, függőleges besimításokkal díszítettek. Párhuzamaik ismertek például a segesvári³² vagy a homoródmási³³ anyagban. A vaskor korábbi periódusára keltezhetőek azok a töredékek, melyeket a *Pocsaj/Fulnér*, *Orbaitelek–Bucsak*, valamint a Nagyborosnyó–*Lacka* határrészekben gyűjtöttünk. A terepbejárások

során leginkább kézzel formázott töredékek kerültek elő, csupán elszórtan találtunk gyorskorongolt darabokat. A *Pocsaj/Fulnér* és a *Bucsak* lelőhelyeken előkerült táltöredékekre jó analógiákat találunk az oltszemi vaskori temető anyagában, amelyet a Kr. e. 4–3. századokra kelteztek.³⁴

A Kr. u. 3–4. századi Marosszentanna–Chernyakhov-kultúrához köthető töredékek nem túl jellegzetesek. Gyakoriak a nagy tárolóedényekből származó oldaltöredékek, megjelennek a hullámvonalkötegekkel díszített darabok is. Analógiák számos háromszéki és csíki lelőhelyről ismertek.³⁵ Meg kell jegyeznünk, hogy a hullámvonalköteg-díszítés úgy a vaskori, mint a népvándorláskori időszakban előfordul, azonban az edények anyaga, illetve egyes hiányzó formák inkább arra engednek következtetni, hogy az anyag nagy része a népvándorláskorhoz köthető. A több hektáros telepmaradványok a Feketeügy partján, a cófalvi *Ferencitag* és az orbaiteleki *Bucsak* dűlőkben jelentkeztek. A *Szegényszerben* gyűjtött anyag egy része ugyancsak tartozhat ehhez az időszakhoz.

A kézdivásárhelyi *Kanta* negyedben előkerült őrlőkő felső része nem köthető egyértelműen kultúrához. Úgy a vaskori, mint az azt követő népvándorláskori lelőhelyeken találunk hasonló, kétrészes darabokat. Ugyancsak Kézdivásárhelyről ismert egy nagyon hasonló, épen előkerült őrlőkő, mellette Marosszentanna–Chernyakhov-kerámiával.³⁶ Egy székelyszenterzsébeti lelőhelyen vaskori kerámiával együtt került elő egy ugyancsak kétrészes őrlőkő.³⁷

A középkorból származó kerámiatöredékeket a cófalvi *Beltelek* és *Gyűlés* határrészekben azonosítottunk. Ezek gyorskorongon készült, tagolt peremmel ellátott kisebb méretű fazekakból származnak. Legközelebbi analógiákat a 14–15. századi formák között találunk.³⁸

Puskás József – Keleti-Kárpátok Országos Múzeuma; joska1987@yahoo.com

³¹ ANDRIȚOIU, Ioan 1992, 61–69, 220–225, Pl. 52–57; SAVA, Eugen – KAISER, Elke 2011, 177–308; SAVA, Eugen 2014; PUSKÁS József 2020b, 138–150, Pl. 1–13.

³² CRIȘAN, Ion Horațiu 1969, Pl. XCVI, 4.

³³ CRIȘAN, Viorica 2000, Planșa 50, 2, Planșa 52, 2.

³⁴ SÎRBU, Valeriu et alii 2008, 124, 137, Fig. 11/1, 3, 7.

³⁵ BOTÁR István 2011, 34, 10. tábla, 5; 37, 13. tábla, 3; KÖRÖSFŐI Zsolt 2011, 149, 15. tábla, 2, 11; 154, 20. tábla, 1, 3; 158, 24. tábla, 5–8, 10; PUSKÁS József 2015b, 197, Planșa

8, 6–7; 198, Planșa 9, 2–5; 200, Planșa 11, 6–7; 201, Planșa 12, 1–6.

³⁶ PUSKÁS József 2015a, 265–266, 290, Fig. 23/1.

³⁷ CRIȘAN, Viorica 2000, Planșa 96, 3.

³⁸ Köszönet illeti Botár Istvánt (Csíki Székely Múzeum) a középkori leletanyag meghatározásában nyújtott segítségével. Analógiáért lásd BOTÁR István 2019, 265, 186/8; 302, 229/5–6; 335, 267/6; 337, 269/9; 437, 392/11; 454, 418/11; BENKŐ Elek – SZÉKELY Attila 2008, 134, 32. kép, 2; 193, 68. kép, 4.

Irodalom

- ANDRIȚOIU, Ioan
1992 Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului, *Bibliotheca Thracologica*, II, București.
- BĂLAN, Gabriel et alii
2016 The Wietenberg Culture: Periodization and Chronology, *Dacia (N.S.)*, LX, 67–92.
- BENKŐ Elek – SZÉKELY Attila
2008 *Középkori udvarház és nemesség a Székelyföldön*, Budapest.
- BOROFFKA, Nikolaus G. O.
1994 *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa (Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, 19)*, Bonn.
- BOTÁR István
2011 A Marosszentanna–Csernyahov-kultúra régészeti emlékei a Csíki-medencében I., in: *Erdély és kapcsolatai a kora népvándorlás korában* (szerk. Körösfői Zsolt), Székelykeresztúr, 2011, 95–160.
2019 *Havasok keblében rejtező szép Csík. A Csíki-medence középkori településtörténete (Opitz Archaeologica, 15)*, Budapest.
- CHIDIOȘAN, Nicolae
1980 *Contribuți la istoria tracilor din nord-vestul României. Așezarea Wietenberg de la Derșida*, Nagyvárad.
- CIUTĂ, Marius-Mihai
1997 Contribuții la repertoriul arheologic al neoliticului timpuriu în Depresiunea Brașovului, *Apulum*, XXXIV, 5–35.
- COMȘA, Eugen
1960 Considerații cu privire la cultura cu ceramică liniară de pe teritoriul R. P. R. și din regiunile vecine, *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, XII/2, 217–244.
- CRIȘAN, Ion Horațiu
1969 *Ceramică daco-getică: cu specială privire la Transilvania*, București.
- CRIȘAN, Viorica
2000 *Dacii din estul Transilvaniei*, Sfântu Gheorghe.
- DIETRICH, Laura
2014 *Die mittlere und späte Bronzezeit und die ältere Eisenzeit in Südosiebenbürgen auf Grund der Siedlung von Rotbav (Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, 248)*, Bonn.
- FRÎNCULEASA, Alin et alii
2015 Cultura Starčevo-Criș în Nordul Munteniei. Cercetări recente la Seciu (jud. Prahova), *Materiale și Cercetări Arheologice. Serie Nouă*, XI, 101–126.
- GRONENBORN, Detlef
2016 Climate Fluctuations, Human Migrations, and the Spread of Farming in Western Eurasia, in: *Climate and Cultural Change in Prehistoric Europe and the Near East* (eds. P. F. Biehl – O. P. Nieuwenhuys), New York, 2016, 211–236.
- KÖRÖSFŐI Zsolt
2011 A Marosszentanna–Černjachov kultúra lelőhelyei a Nagy-Küküllő felső folyása mentén, in: *Erdély és kapcsolatai a kora népvándorlás korában* (szerk. Körösfői Zsolt), Székelykeresztúr, 2011, 95–160.
- LAZAROVICI, Gheorghe
1996 Din istoria străveche a Carpaților Răsăriteni, *Angustia*, I, 27–49.
- LIE, Marian Adrian
2019 Bronze Age Stone *Battle-Axes* of Poiana Type, *Ziridava. Studia Archaeologica*, XXXIII, 91–110.
- LUCA, Sabin Adrian et alii
2011 Starčevo–Criș Culture in Western Part of Romania – Transylvania, Banat, Crișana, Maramureș, Oltenia and Western Muntenia: Repository, Distribution Map, State of Research and Chronology, in: *The First Neolithic Sites in Central/South-East European Transect, Volume II, Early Neolithic (Starčevo–Criș) Sites on the Territory of Romania* (eds. S. A. Luca – C. Suci), Kraków, 7–17.
- OANCEA, Alexandru
1976 Unele observații cu privire la fazele finale ale culturii Monteoru în lumina cercetărilor de la Cîrlomănești, județul Buzău, *Cercetări Arheologice*, II, 191–237.
- ORBÁN Balázs
1869 *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népismereti szempontból*, III, Háromszék, Pest.
- POPA, Dumitru – BOROFFKA, Nikolaus
1996 Considerații privind cultura Noua. Așezarea de la Țichindeal, jud. Sibiu, *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, XLVII/1, 51–61.
- PUSKÁS József
2013 Adatok Kovászna megye régészeti repertóriumához I., *Acta Siculica 2012–2013*, 155–206.
2015a Contribuții la repertoriul arheologic al județului Covasna (III), *Materiale și Cercetări Arheologice. Serie Nouă*, XI, 257–290.
2015b Noi descoperiri arheologice aparținând culturii Sântana de Mureș–Černjachov în valea Râului Negru, județul Covasna, *Angustia*, XIX, 175–204.
2015c Contact Zone: Middle Bronze Age Cultural Connections in the Valley of the Black River (Covasna County, Romania), in: *Bronze Age Chronology in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from TârguMureș. 2–4 October 2014* (szerk. Németh R. – Rezi B.), Marosvásárhely, 97–129.
2017 Contribuții la Repertoriul Arheologic al județului Covasna (IV), *Angustia*, 21, 9–92.

- 2018 Kincs és táj. A cőfalvi aranydepó településtörténeti vonatkozásai / Treasure and Landscape. Middle Bronze Age Settlement Patterns in the Light of the Cőfalva / Țufalău Hoard, *Magyar Régészet / Hungarian Archaeology* (Online magazin / E-journal), 2018 tavasz/Spring, 1–12.
- 2020a The Middle Bronze Age Cemetery at Țufalău/Cőfalva–Alámenő I. (Covasna County, Romania), *Marisia. Archaeologia. Historia. Patrimonium*, II, 51–66.
- 2020b Așezarea culturii Noua de la Albiș/Kézdialbis–Rétremenő (județul Covasna), *Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare*, II, 111–150.
- REP-COVASNA 1998
- 1998 *Repertoriul arheologic al județului Covasna (Seria Monografii Arheologice, I; red. Valeriu Cavruc)*, Sepsiszentgyörgy.
- RUSTOIU, Gabriel
- 1995 Tipologia „capetelor de băț” aparținând culturilor bronzului mijlociu din România, *Buletinul Cercurilor Științifice Studentești*, I, 61–72.
- SAILE, Thomas et alii
- 2022 Aspects of a Bandkeramik Settlement near Olteni in Transylvania, *Prähistorische Zeitschrift*, XCVII/1, 1–21.
- SAVA, Eugen
- 2014 *Așezări din perioada târzie a epocii bronzului în spațiul pruto-nistean (Noua-Sabatinovka) (Biblioteca Tyragetia, XXVI)*, Chișinău.
- SAVA, Eugen – KAISER, Elke
- 2011 *Поселение с „зольниками” у села Одая-Мичурин, Республика Молдова. Археологические и естественно научные исследования / Die Siedlung mit „Aschehügeln” beim Dorf Odaia-Miciurin, Republik Moldova. Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen (Biblioteca Tyragetia, XIX)*, Chișinău.
- SÎRBU, Valeriu et alii
- 2008 O comunitate dacică din sec. IV–III a. Chr. la Olteni, jud. Covasna, *Angustia*, XII, 109–148.
- SZÉKELY Zoltán
- 1996 Cultura Criș în lumina săpăturilor de la Turia, *Acta (Siculica) 1995*, 105–114.
- URSULESCU, Nicolae
- 1990 Contribuții privind evoluția culturii ceramicii liniare pe teritoriul Moldovei, *Arheologia Moldovei*, XIII, 13–47.
- ZAHARIA, Eugenia
- 1990 Descoperiri ale culturii Monteoru în sud-estul Transilvaniei, *Thraco-Dacica*, XI/1–2, 33–37.

Contribuții la repertoriul arheologic al județului Covasna (V)

(Rezumat)

În urma noilor cercetări de suprafață efectuate în Depresiunea Târgu Secuiesc din județul Covasna, am reușit să identificăm și să delimităm mai multe situri arheologice necunoscute până la momentul de față. Acestea acoperă aproape toată evoluția umană din depresiune. Majoritatea siturilor au fost depistate în raza localității Țufalău. Cercetările au rezultat o rețea de așezări relativ densă, reflectând și asupra preferințelor comunităților preistorice de ocupare a diferitelor terenuri pe cursul mijlociu al Râului Negru. Trebuie menționat că alegerea locului pentru o așezare era mult influențată și de cadrul natural local. Partea sudică a depresiunii (inclusiv preajma localității Țufalău) era o zonă de inundație, cu mlaștini întinse până la începutul secolului al XX-lea. Zonele favorabile pentru locuire erau limitate la conurile de dejecție a Râului Negru și a afluenților săi, precum pâraul Covasna sau Păpăuți.

Cele mai timpurii vestigii aparțin neoliticului mijlociu (cultura Starčevo-Criș) și dezvoltat (cultura ceramicii liniare cu note muzicale), identificate în zona localității Țufalău, în hotarul denumit *Fok*, respectiv *Akasztófadomb/Mosórév/Kovácsnádja* și *Gyülés*. Aceste urme de așezări sunt în apropierea apelor, pe terase cu înălțimi mai reduse față de cele întâlnite în perioadele următoare. Perioadei eneolitice pot să aparțină câteva fragmente de vase descoperite într-o grădină din Țufalău. Următoarea epocă, reprezentată de un număr semnificativ de situri în vecinătatea localității Țufalău, este epoca bronzului mijlociu, cultura Wietenberg. Numărul așezărilor (*Ferencitag*, *Akasztófadomb/Mosórév* și *Alámenő II*, eventual *Szegényszer* și *Porzsolthomlok*), precum și existența unui cimitir de incinerare, sugerează importanța zonei în perioada respectivă. Această presupunere pare să fie dovedită și de o descoperire mai timpurie, formată dintr-un depozit de piese de aur. Aceste situri aparțin perioadelor A2-C (II-III) ale culturii Wietenberg. Tot perioadei a doua de evoluție poate fi atribuită așezarea de la Brețcu–*Farkasvár*. Contactele cu lumea din afara arcului Carpatic sunt reprezentate de câteva fragmente de vase care pot fi atribuite culturii Monteoru, fiind descoperite la Țufalău–*Alámenő II* și Ojdula–*Középsőhatár*. Primei părți a epocii bronzului târziu (cultura Noua) aparțin descoperirile de la Țufalău – *Alámenő II* și Țufalău–*Ferencitag*. Aici, în afară de materialul ceramic și uneltele de oase caracteristice, au fost identificate câte un „cenușar” la periferia așezărilor. Apariția tot mai multă a unor astfel de complexe în sud-estul Transilvaniei, sugerează un model al rețelei și structurii de așezări asemănătoare cu cele observate în

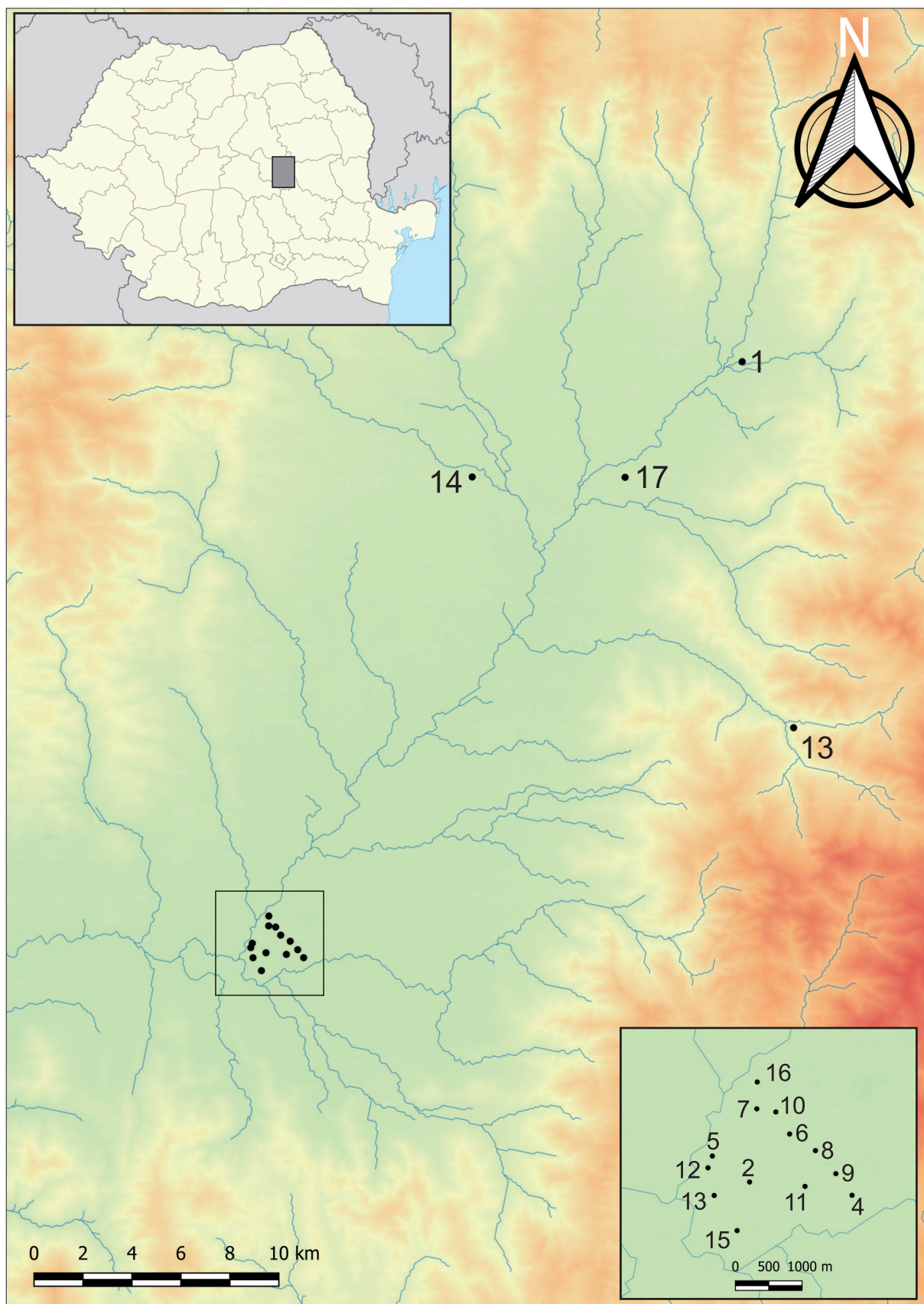
aria de distribuție a culturii la est de Carpații Orientali. Culturii Gáva pot fi atribuite câteva fragmente răzlețe descoperite pe teritoriul satului Țufalău (*Alámenő II*, *Fok*, *Ferencitag*) și Boroșneu Mare (*Lacka*). Materialul puțin și fragmentar nu face posibilă o încadrare cronologică mai strânsă. Urme de așezări aparținând celei de-doua epoci a fierului, au fost descoperite la Țufalău (*Porzsolthomlok*, *Pocsaj/Fulnér* și *Alámenő II*), Telechia (*Bucsak*) și Boroșneu Mare (*Lacka*). Pe baza materialului ceramic, se poate presupune că așezările de la *Porzsolthomlok* și *Alámenő II* aparțin perioadei clasice a culturii (sec. I î. Chr - sec. I d. Chr), iar cele de la *Pocsaj/Fulnér*, *Bucsak* și *Lacka* unei faze mai timpurii, databile probabil înainte de sec. I î. Chr. Perioadei migrațiilor timpurii (sec. III-IV d. Chr.) pot fi atribuite siturile de la Țufalău–*Ferencitag* și Telechia–*Bucsak*, poate și cel de la *Szegényszer*. Primele două sunt zone învecinate, ceea ce ne îndeamnă să atribuim descoperirile aceleiași așezări. Partea inferioară a unei râșnițe descoperite la Târgu Secuiesc, cartierul *Kanta*, poate fi atribuită culturii dacice sau perioadei migrațiilor. Epoca medievală este reprezentată de câteva fragmente ceramice modelate la roată, adunate la Țufalău–*Beltelek* și Țufalău–*Gyülés*. Acestea pot fi atribuite sec. XIV-XV d. Chr.

Contributions to the Archaeological Repertory of Kovászna (Covasna) County (V)

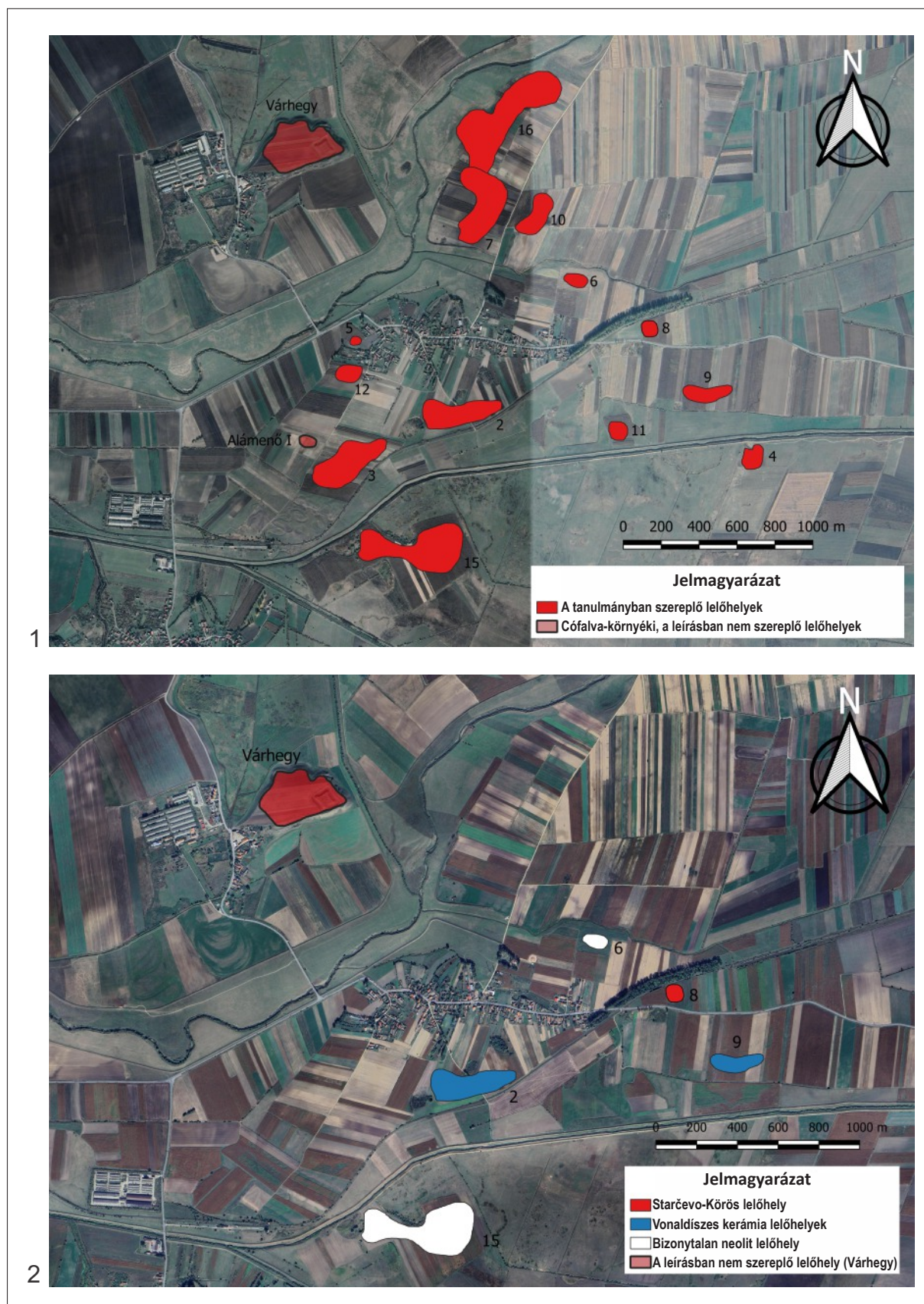
(Abstract)

During field surveys carried out between 2016 and 2019 in the Upper Háromszék Basin (Depresiunea Târgu Secuiesc), we have identified several previously unknown archaeological sites, with findings dating from nearly the entire span of human presence in the area. Most of the sites were discovered in the vicinity of Cófalva (Țufalău) village. The field surveys brought to light a particularly dense network of settlements. Choosing the proper place for establishing a settlement was greatly influenced by the local environment. Until the end of the 19th century, when drainage works began, the southern part of the basin was covered by marshy areas, dotted by alluvial fans of the Feketeügy (Râul Negu), the Kovászna (Covasna) and Papolc (Păpăuți) streams. All along their history, the settlements were concentrated on these alluvial fans.

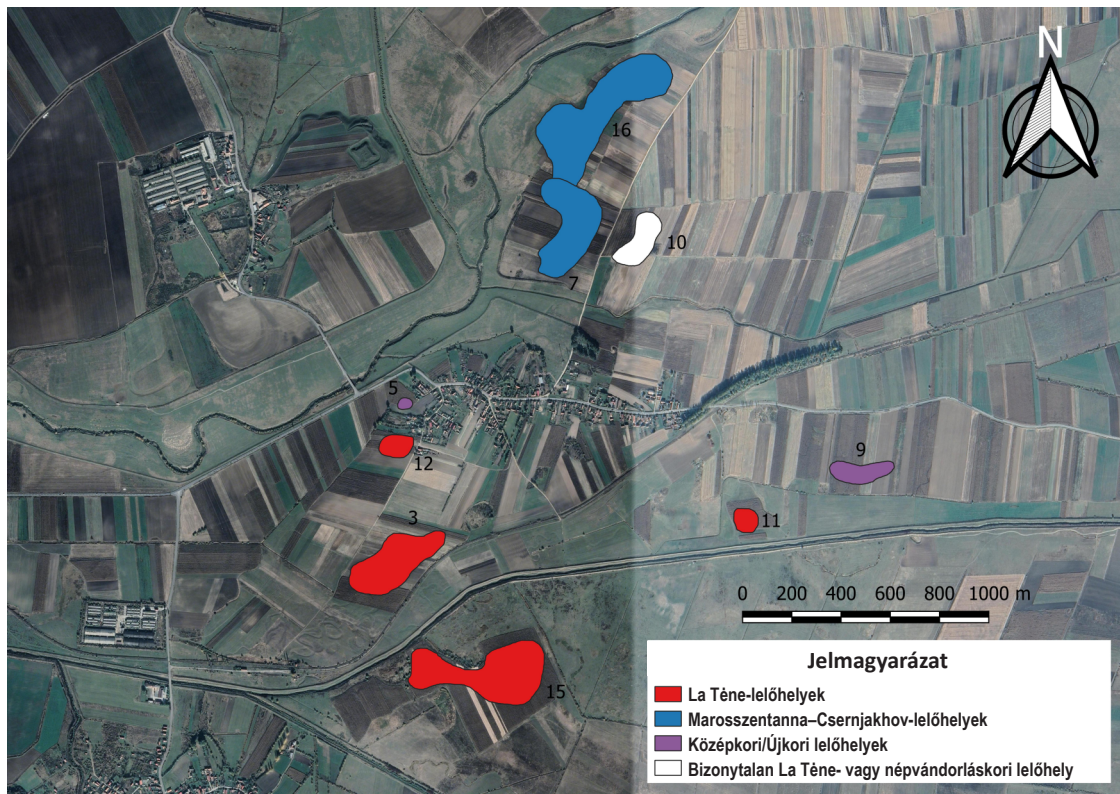
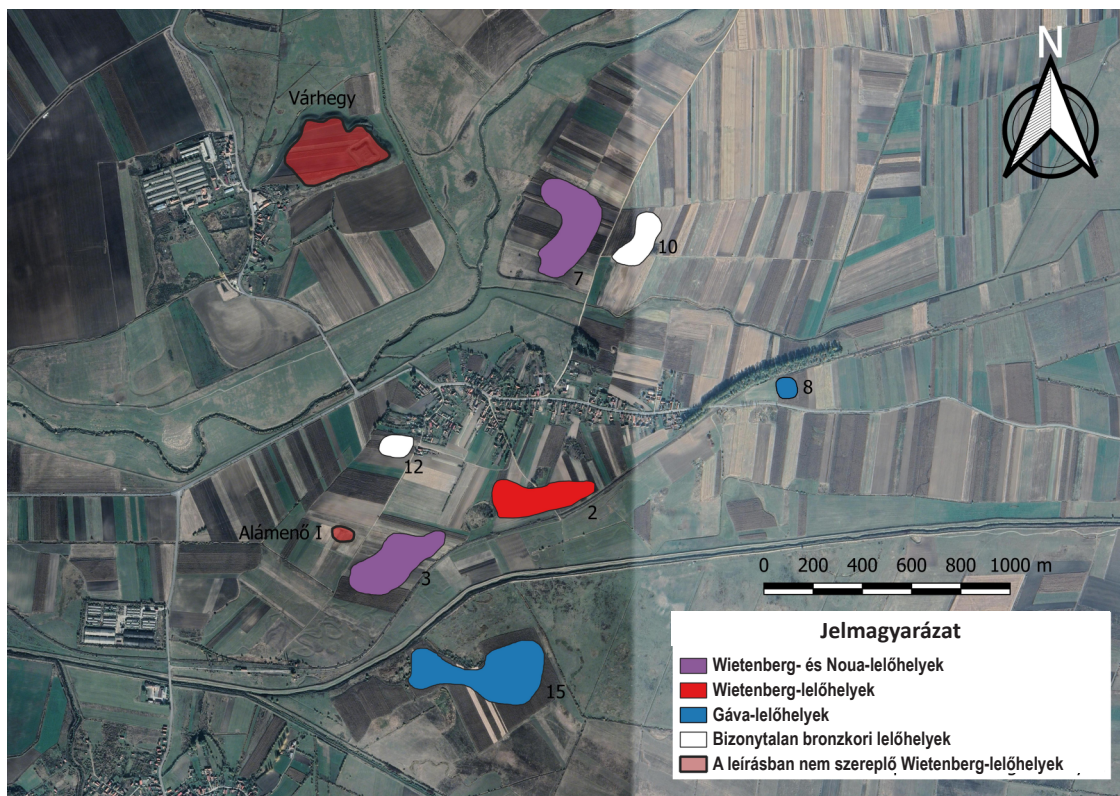
The earliest settlements discovered in the area belong to the Starčevo–Criș (Cófalva–*Fok*), respectively the Linear Pottery cultures (Cófalva–*Akasztófadomb/Mosórét/Kovácsnádja* and Cófalva–*Gyülés*) of the middle and late Neolithic. All these traces of settlements are lying lower, closer to the floodplain. Some shards discovered on a field in the village (Cófalva–*Beltelek*) could be from the Copper Age, but the scarce pottery fragments do not make it possible to ascertain their cultural affiliation. The most represented period is the Middle and Late Bronze Age. Around Cófalva, three sites (*Ferenci-tag*, *Akasztófadomb/Mosórét* and *Alámenő II.*) were identified as clearly belonging to the Wietenberg culture (A2–C phase). Two other, low intensity sites could also date to the same period (*Szegényszer* and *Porzsolthomlok*). The pottery fragments discovered near Bereck (Brețcu) also belong to the early phase of the Wietenberg culture. Some pottery fragments belonging to the Monteoru culture, discovered at Cófalva–*Alámenő II.* and Ozsdola–*Középsőhatár*, suggest contacts with the regions outside the Carpathian arc. Two sites at Cófalva–*Alámenő II.* and *Ferencitag* – belong to the Late Bronze Age Noua culture. Here, beside typical pottery fragments, features characteristic of the culture, namely a so-called „ashmound” at each site were also identified. Scarce amounts of Gáva type ceramic were identified at Cófalva (*Alámenő II.*, *Fok*, and *Ferencitag*) and Nagyborosnyó (*Lacka*), without making a more accurate dating of the sites possible. The Iron Age is represented by five sites, three probably from the 4th–3rd centuries BC (Cófalva–*Pocsaj/Fulnér*, Orbaitelek–*Bucsak* and Nagyborosnyó–*Lacka*), with two others from the classical Dacian period (Cófalva–*Porzsolthomlok* and Cófalva–*Alámenő II.*). The settlements at Cófalva–*Ferencitag*, Orbaitelek–*Bucsak*, and probably the one at Cófalva–*Szegényszer* date from the early Migration Period (3rd–4th centuries AD). The first two sites are most likely the same former settlement, whereas the third one could also (partially) date from the classical phase of the Iron Age. At Kézdivásárhely–*Kanta*, the upper part of a circular grinding stone was found, with analogies from the Iron Age and the early Migration Period. Some Medieval (14th–15th centuries) pottery shards were found at Cófalva–*Beltelek* and Cófalva–*Gyülés*.

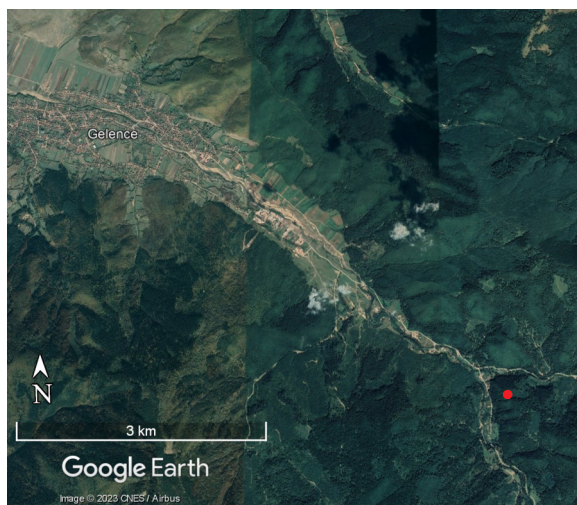
1. tábla A szövegben szereplő lelőhelyek elhelyezkedése a Felsőháromszéki-medencében. Számozás a leírás alapján

2. tábla A Cófalva környékén azonosított régészeti lelőhelyek (1) – A neolitikum időszakához kapcsolható helyszínek (2)

3. tábla A Cofalva környékén azonosított bronzkori (1), valamint vas-, népvándorlás- és középkori lelőhelyek (2)

1

2

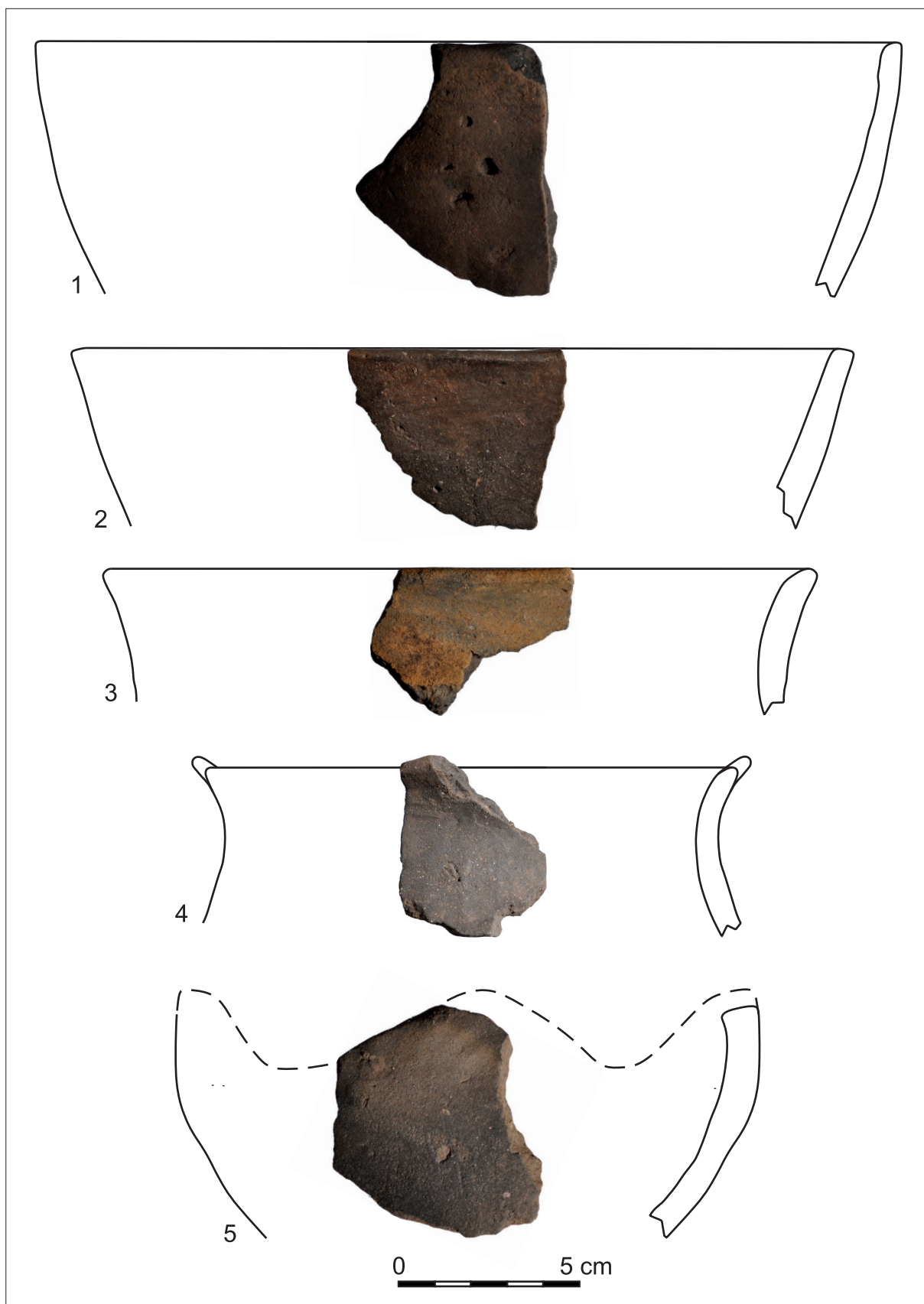

3

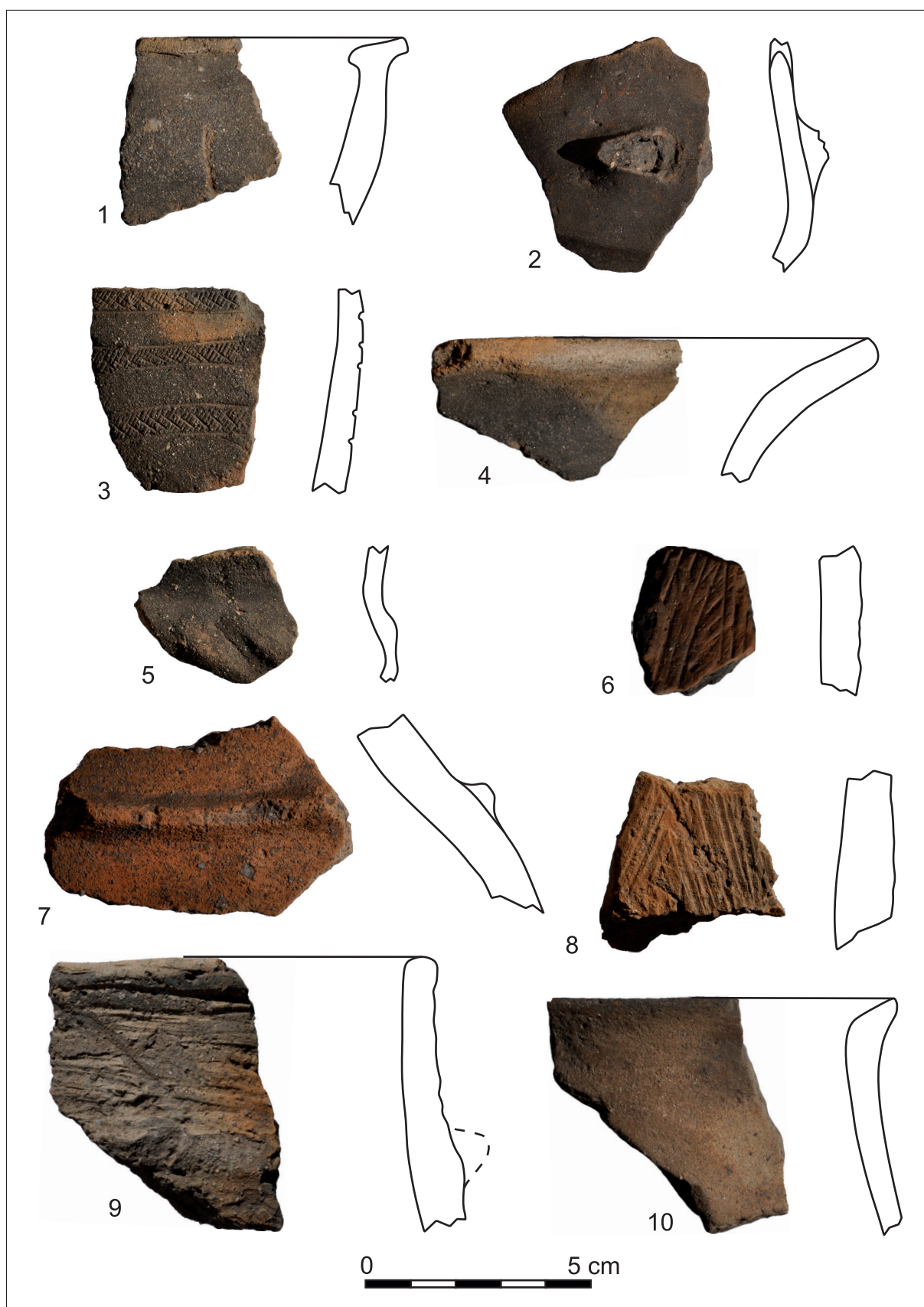

4

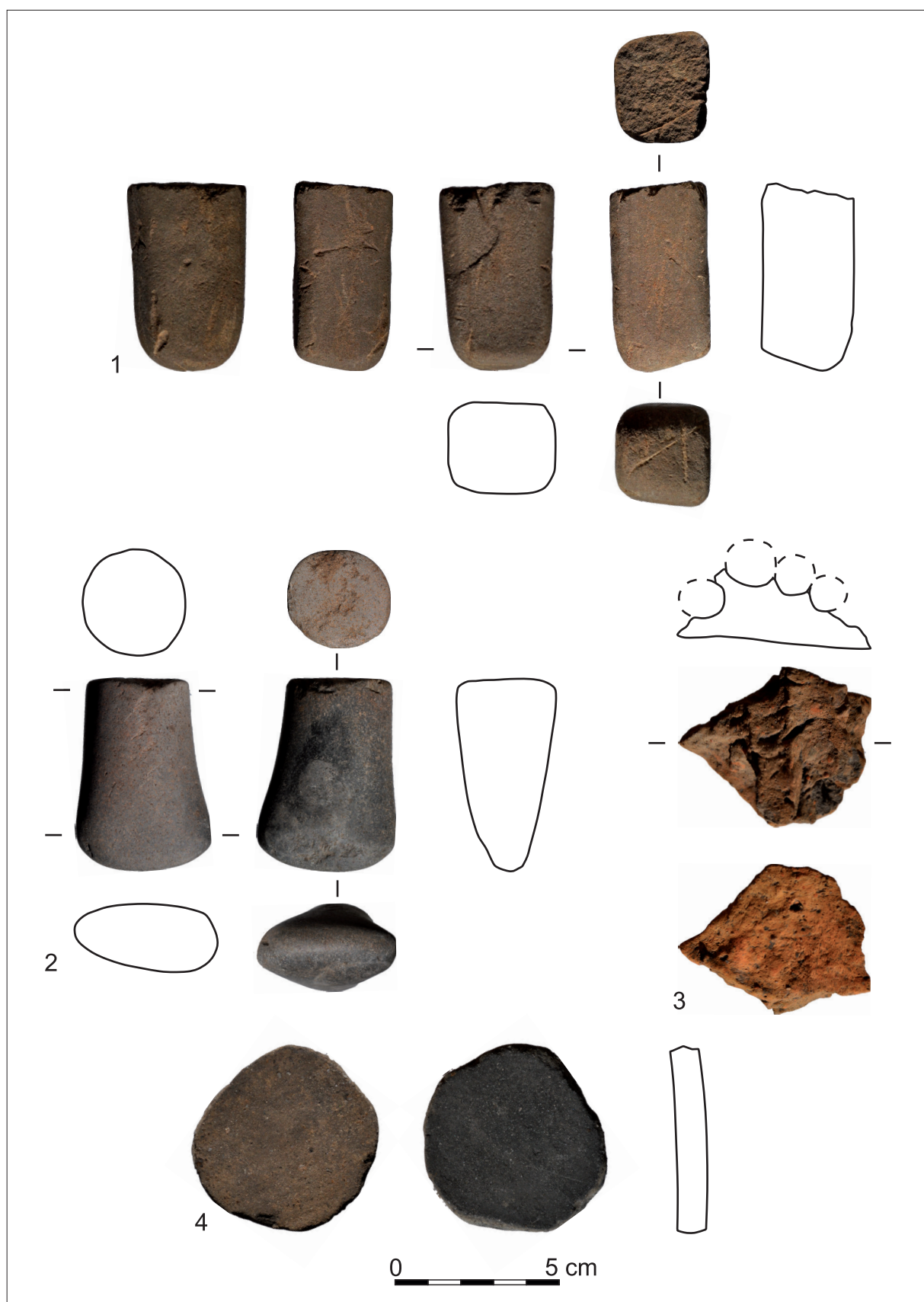
4. tábla A Gelence–Nagyvártető lelőhely elhelyezkedése (1–2) és a helyszínen megfigyelhető sáncnyomai (3–4)

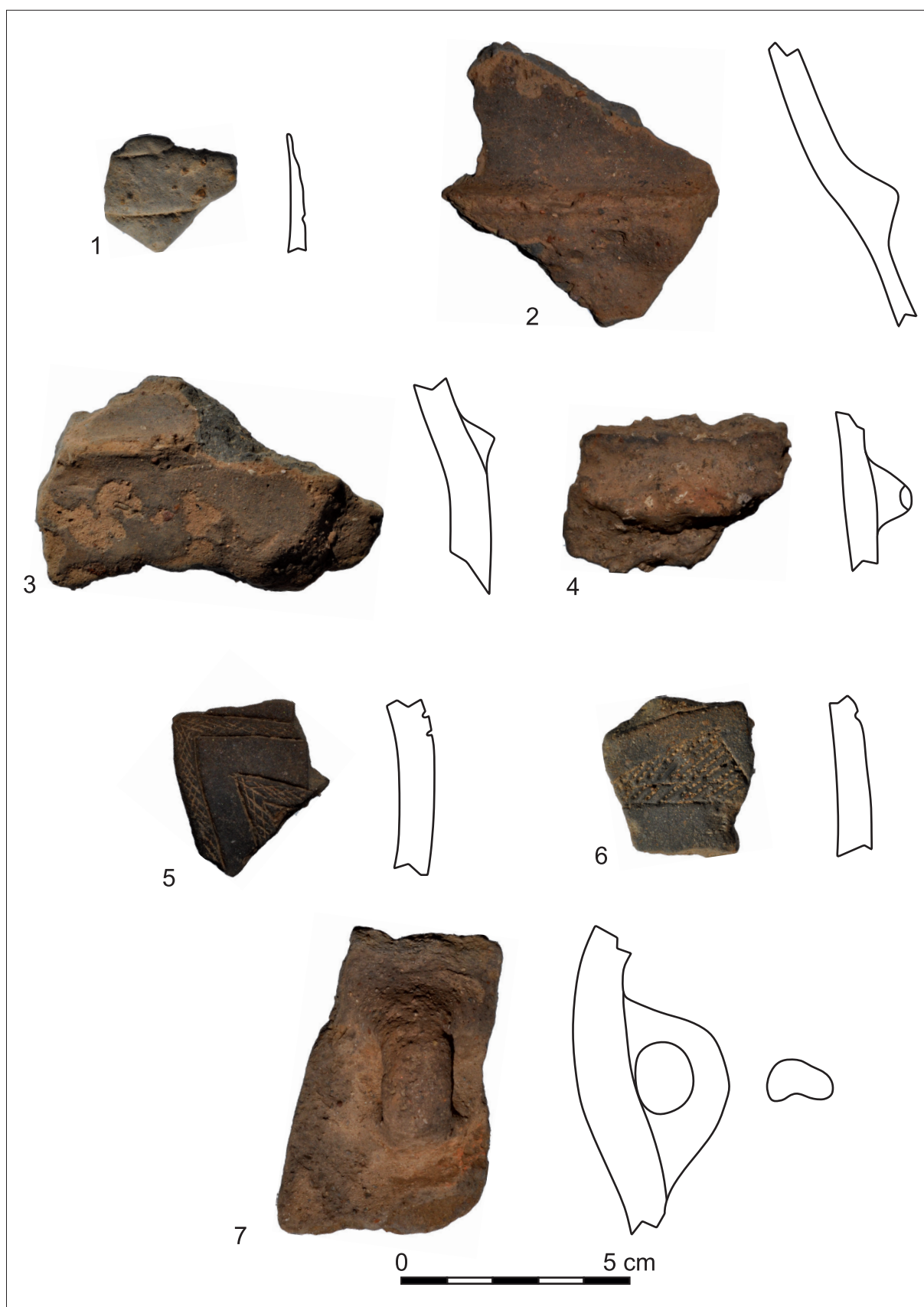
5. tábla A Bereck–Farkasvár lelőhelyen gyűjtött középső bronzkori kerámiatöredékek (1–5)

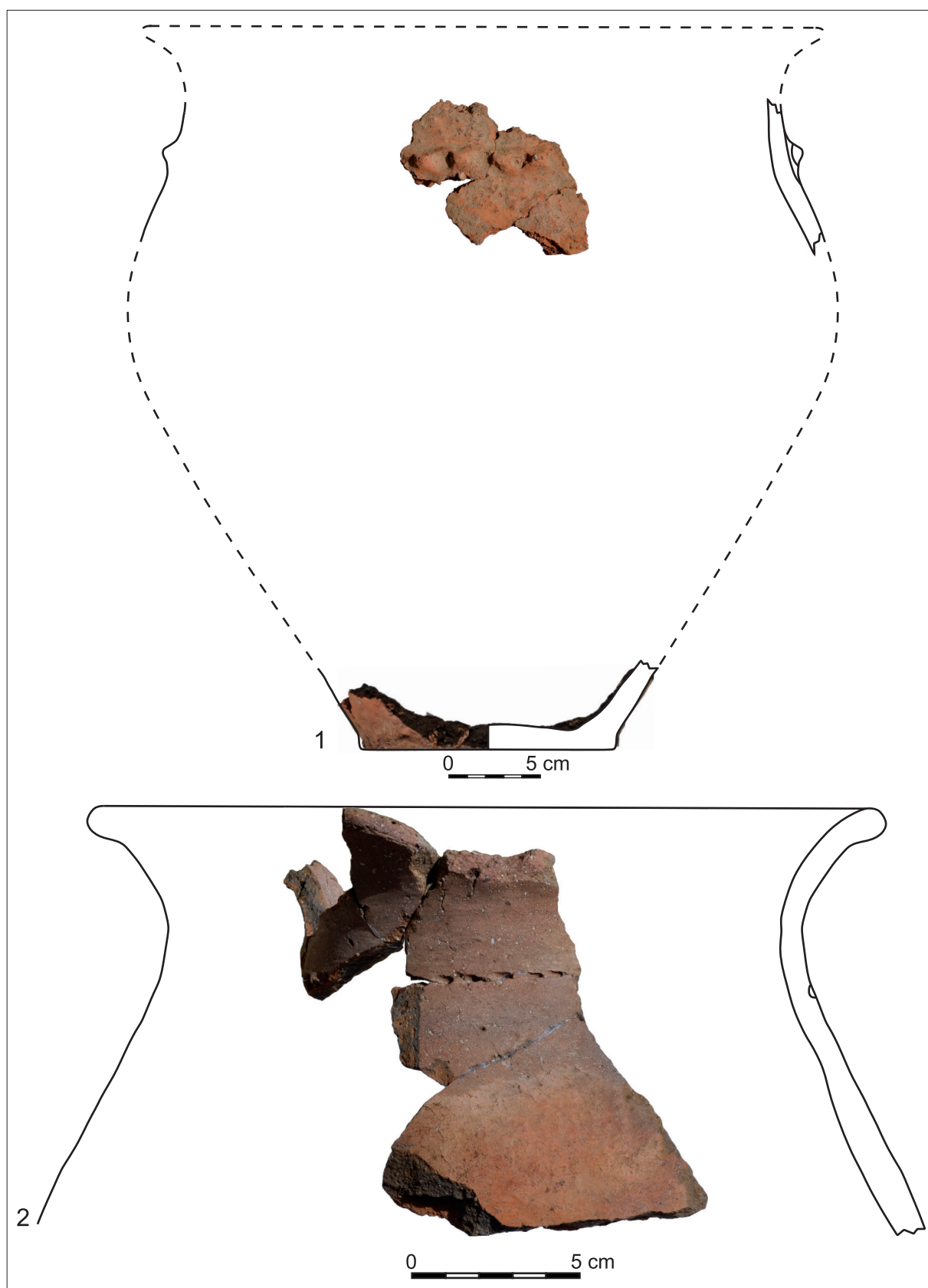
6. tábla A Bereck–Farkasvár lelőhelyen gyűjtött középső bronzkori kerámiatöredékek (1–10)

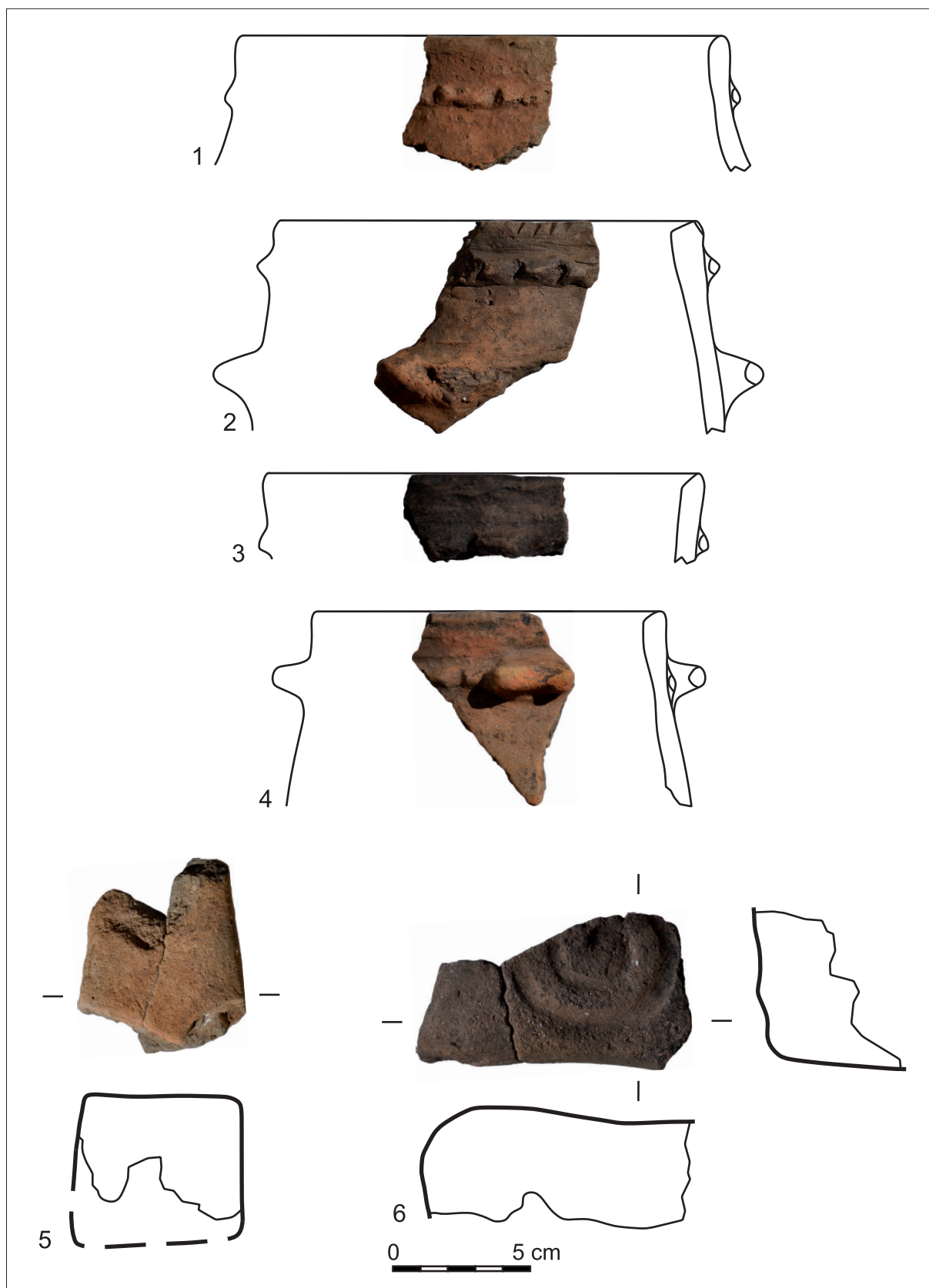
7. tábla A Bereck–Farkasvár lelőhelyen gyűjtött középső bronzkori leletanyag (1–4)

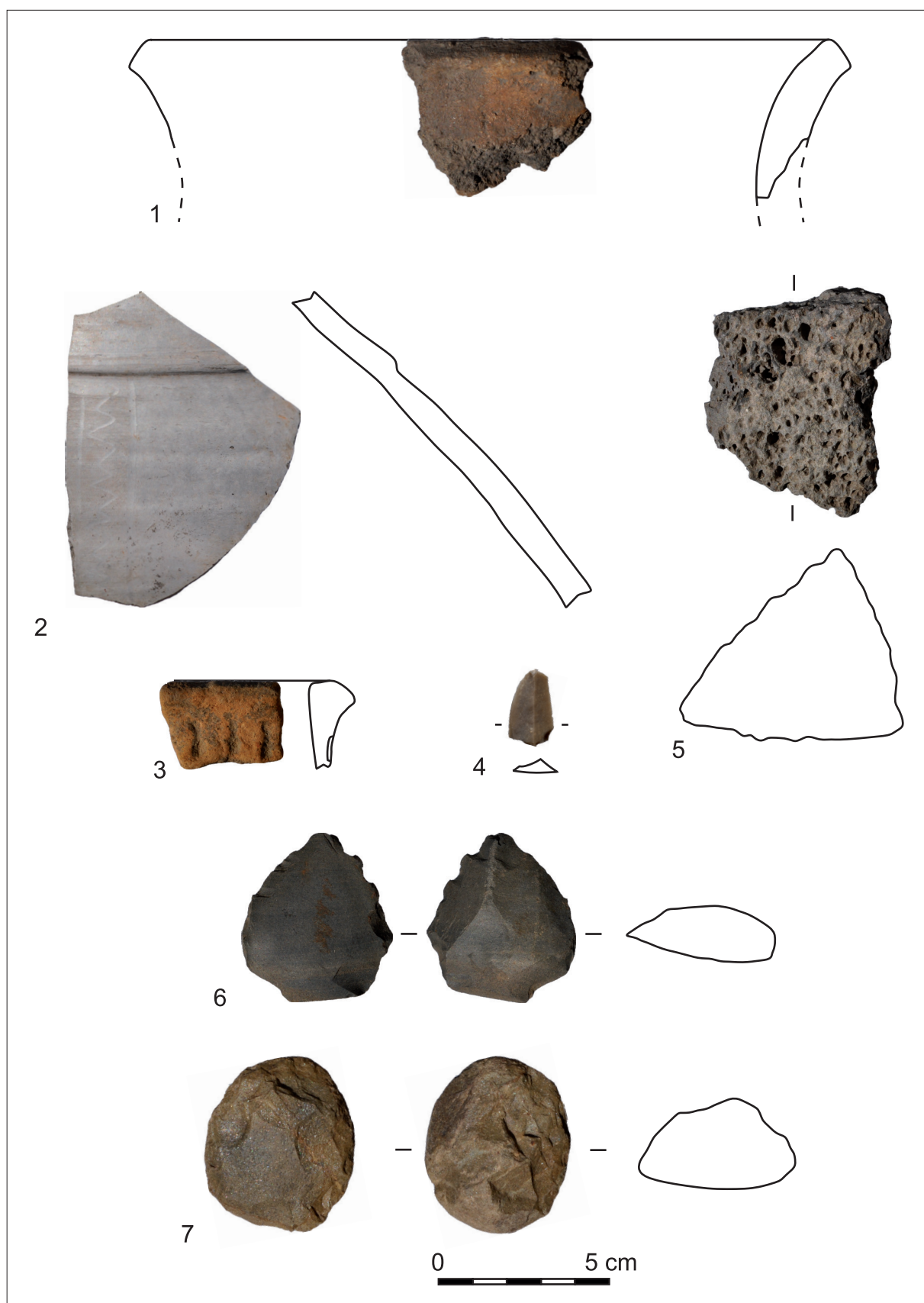
8. tábla A Cófalva–Akasztófadomb/Mosóréti/Kovácsnádja lelőhelyen gyűjtött neolit (1) és középső bronzkori kerámiatöredékek (2–7)

9. tábla A Cófalva–Akasztófadomb/Mosórét/Kovácsnádja lelőhelyen, a szenes foltból gyűjtött középső bronzkori kerámiatöredékek (1–2)

10. tábla A Cófalva–Akasztófadomb/Mosóréti/Kovácsnádja lelőhelyen, a szenesfoltból gyűjtött középső bronzkori kerámiatöredékek (1–6)

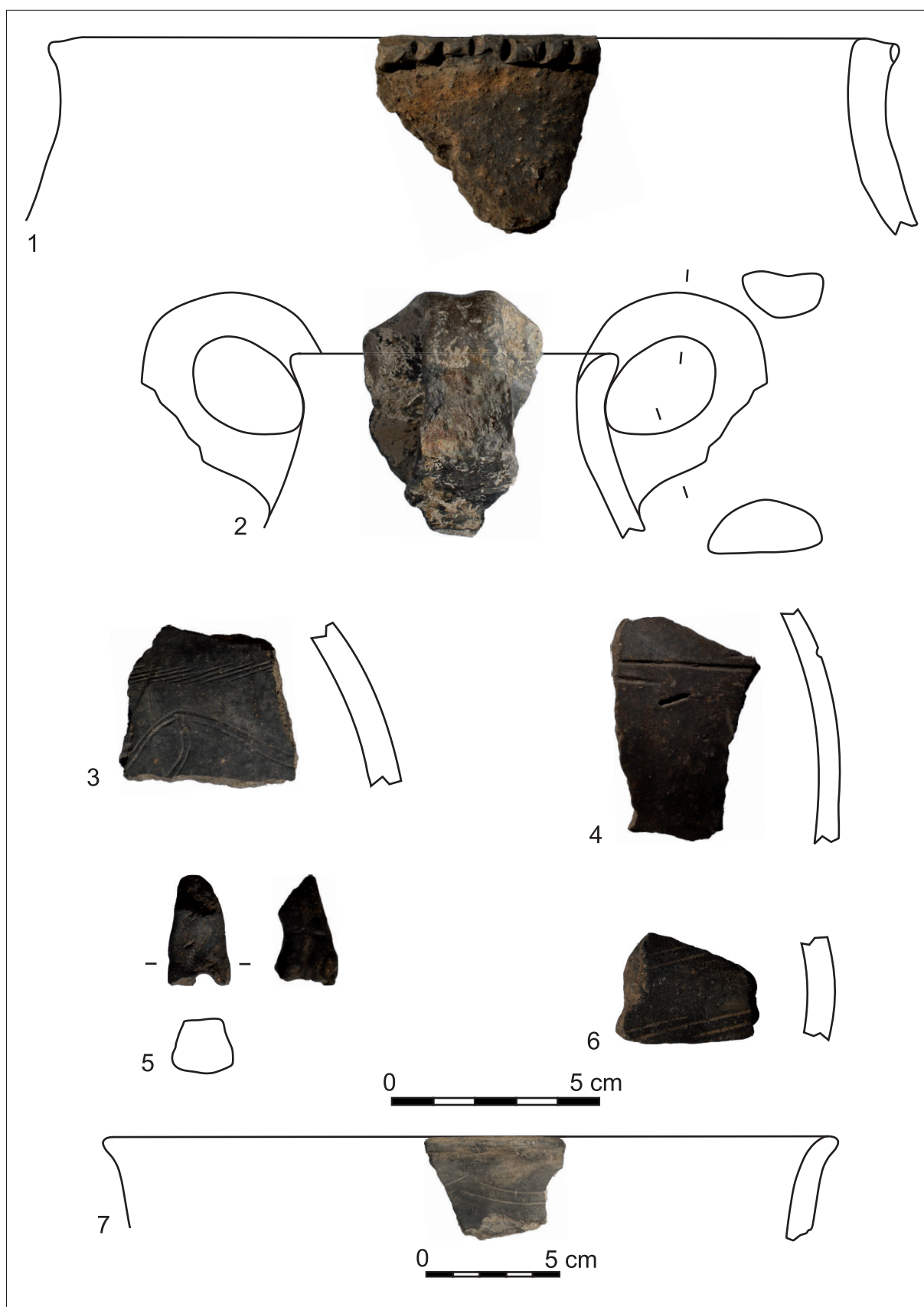
11. tábla A Cófalva–Alámenő II. lelőhelyen gyűjtött késő rézkori (3), vaskori (1–2, 5) és bizonytalan keltezésű leletanyag (4, 6–7)

12. tábla A Cófalva–Alámenő II. lelőhelyen gyűjtött középső bronzkori leletanyag (1–7)

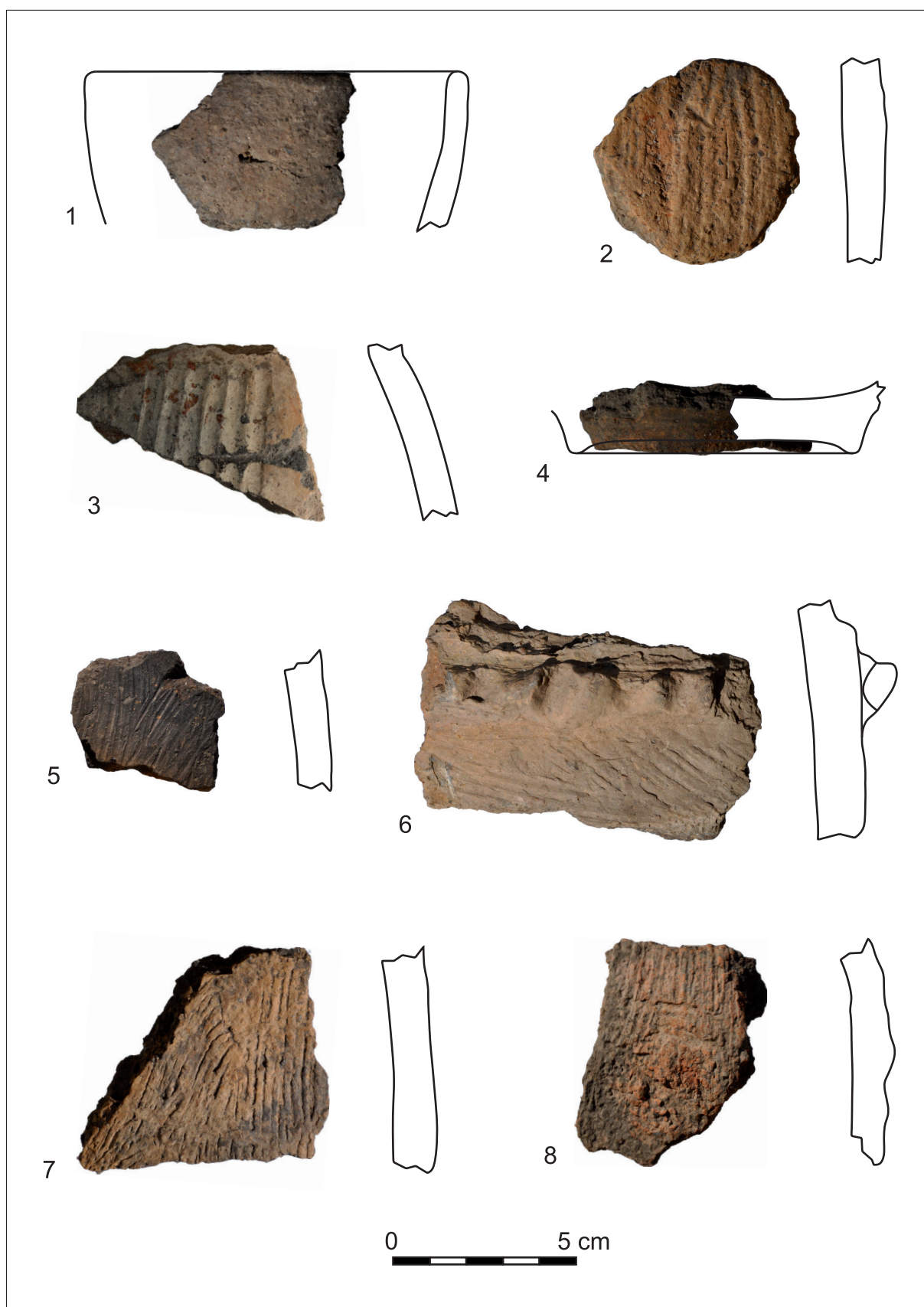
13. tábla A Cófalva–Alámenő II. lelőhelyen gyűjtött középső bronzkori kerámiatörédek (1–8)

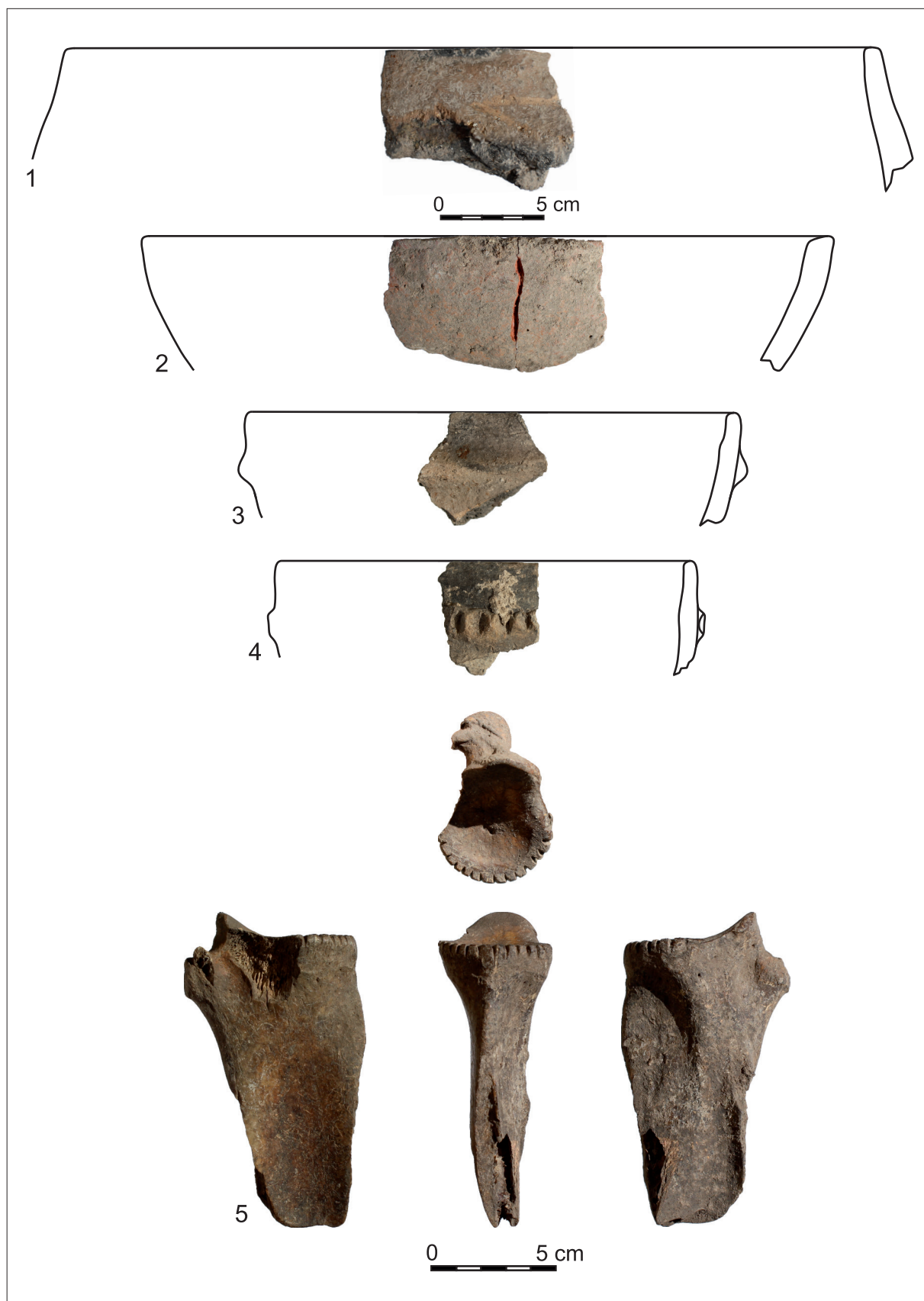
14. tábla A Cófalva–Alámenő II. lelőhelyen gyűjtött középső bronzkori (Monteoru-kultúra) leletanyag (1–7)

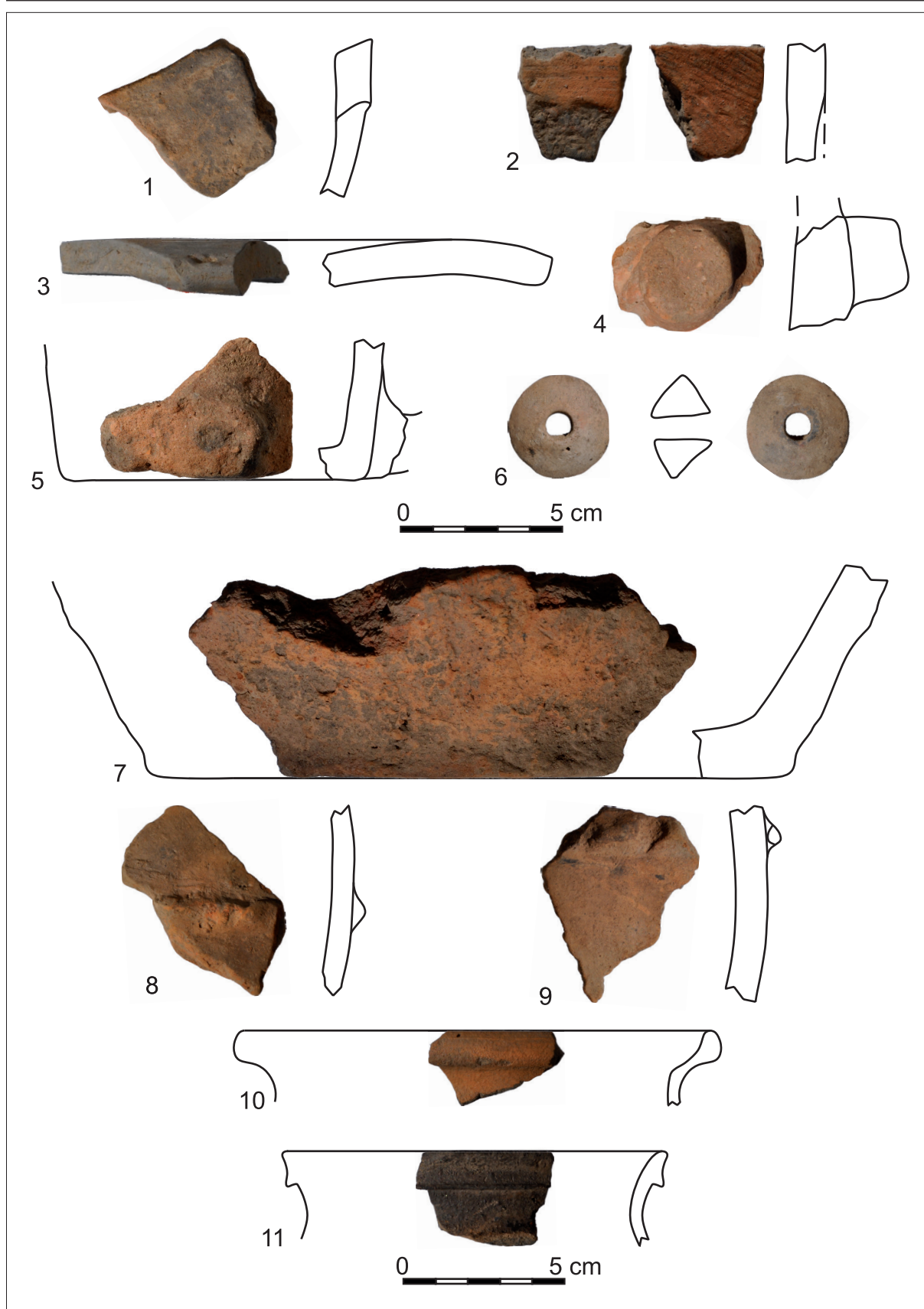
15. tábla A Cófalva–Alámenő II. lelőhelyen gyűjtött késő bronzkori kerámiatörödékek (1–5)

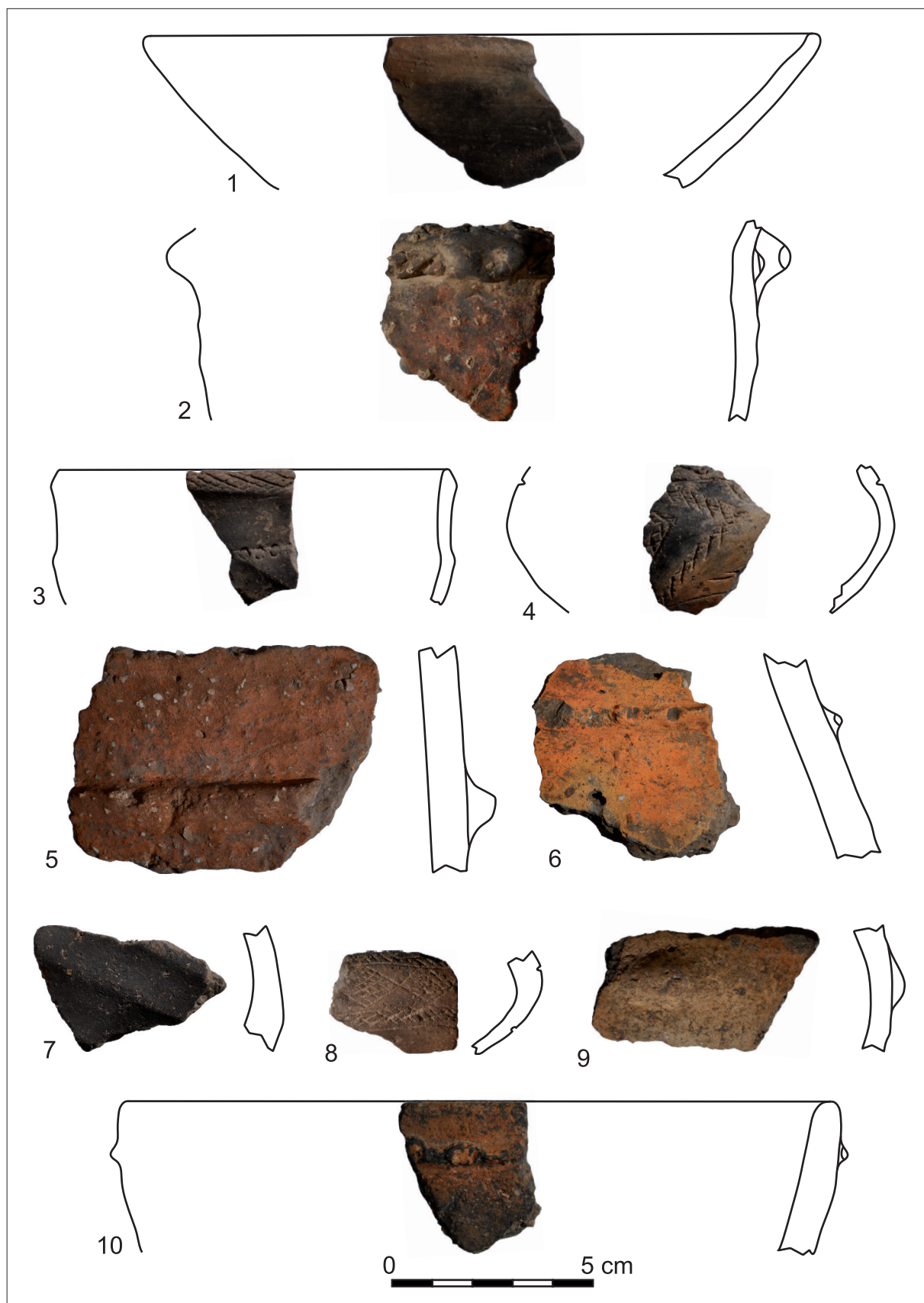
16. tábla A Cófalva–Alámenő II. lelőhelyen gyűjtött késő bronzkori kerámiatöredékek (1–8)

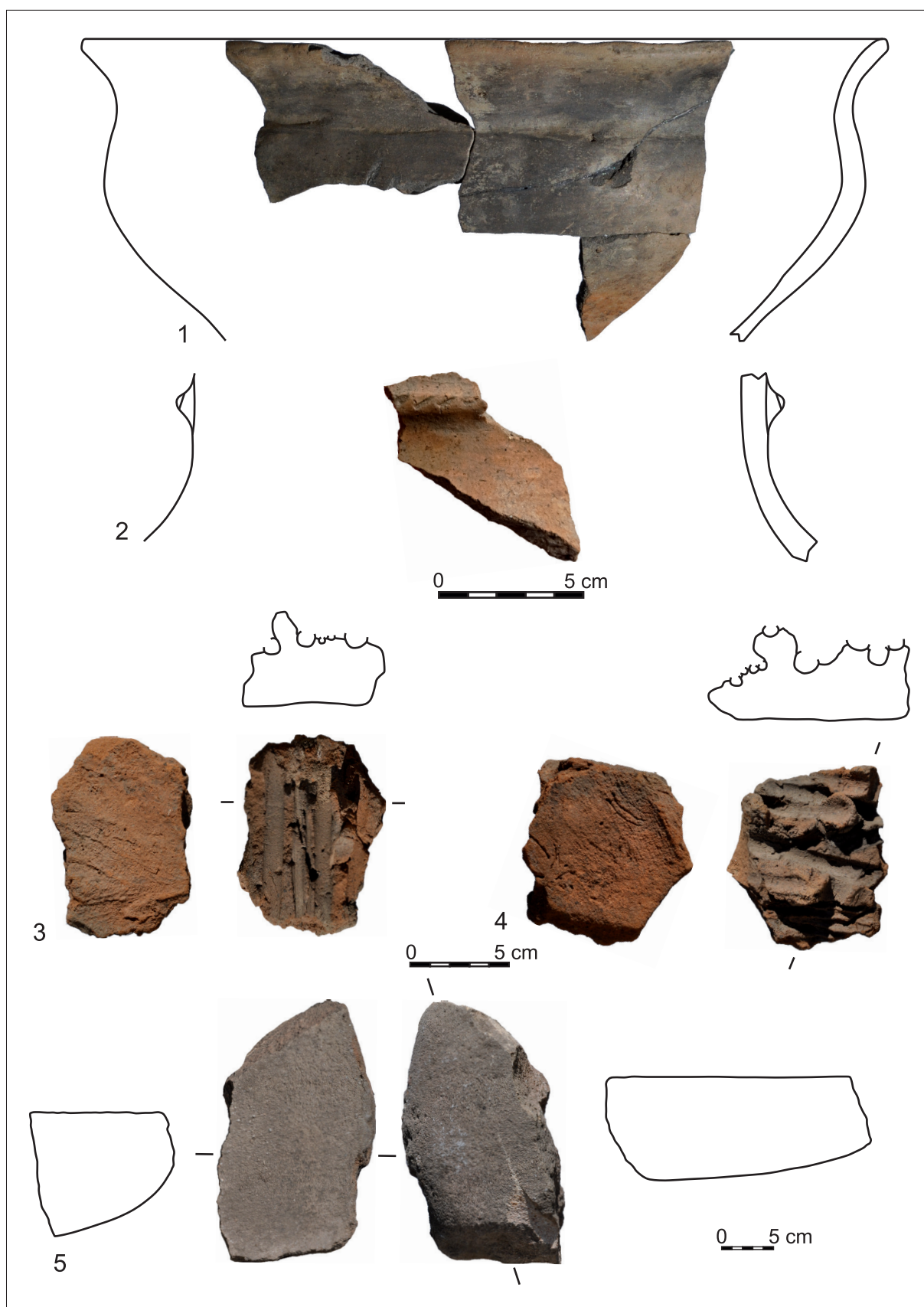
17. tábla A Cófalva–Alámenő II. lelőhelyen, a „hamuhalom” területéről gyűjtött késő bronzkori leletanyag (1–5)

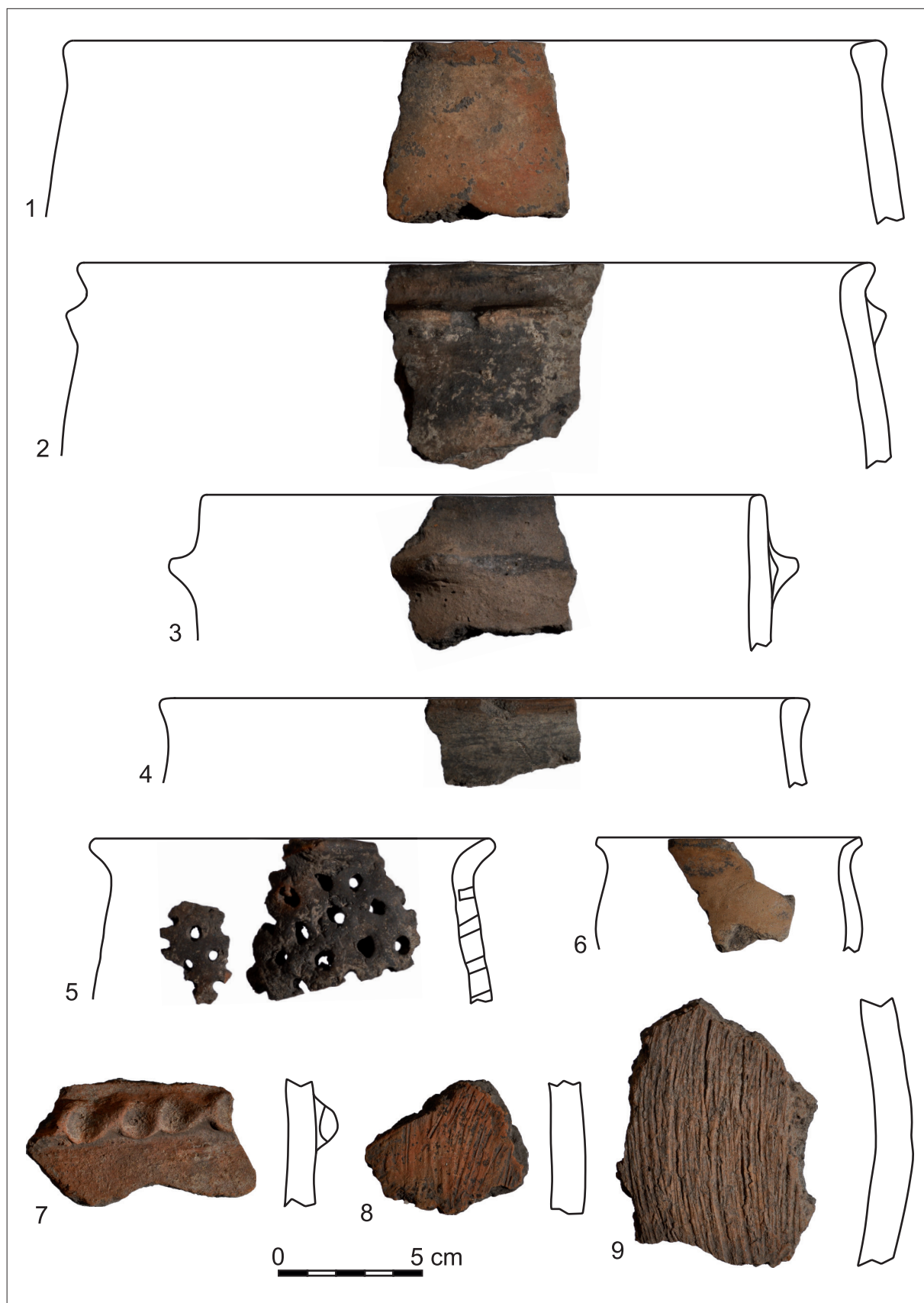
18. tábla A Cófalva–Porzsolthomlok (1–6) és Cófalva–Beltelek lelőhelyeken gyűjtött leletanyag (7–11)

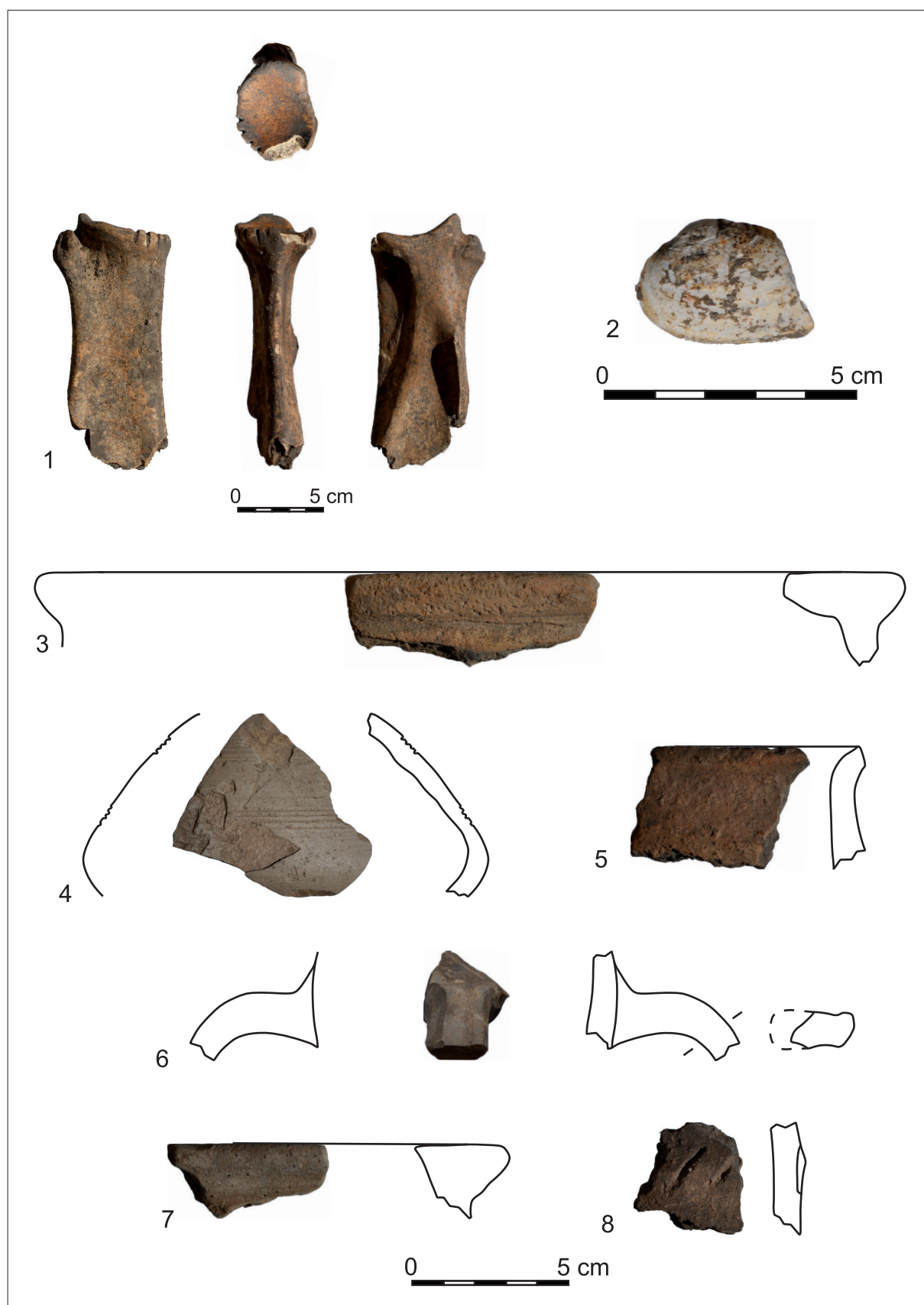
19. tábla A Cófalva–Ferencitag lelőhelyen gyűjtött középső (1–9) és késő bronzkori kerámiatöredékek (10)

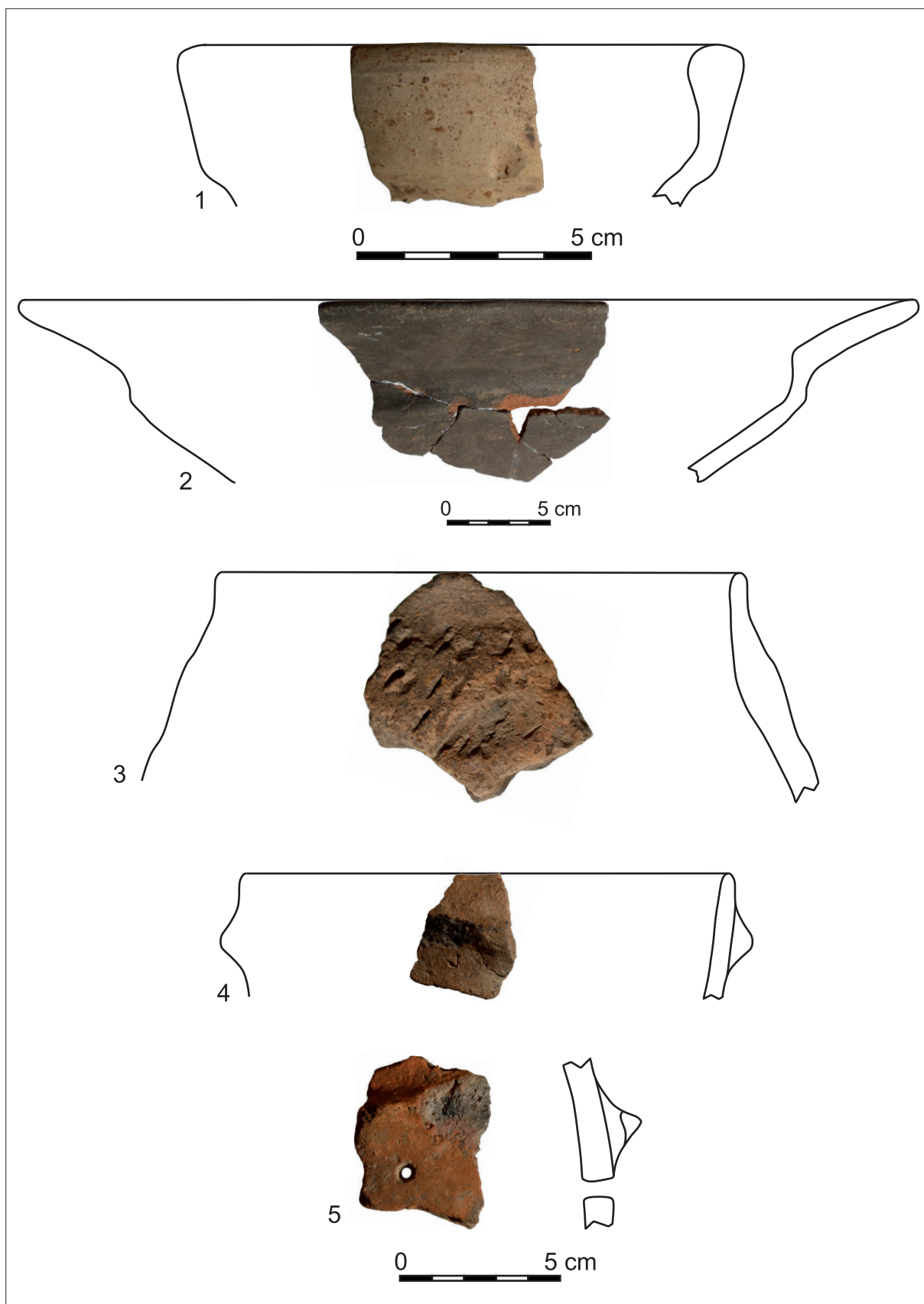
20. tábla A Cófalva–Ferencitag lelőhelyen azonosított elszántott építmény középső bronzkori leletanyaga (1–5)

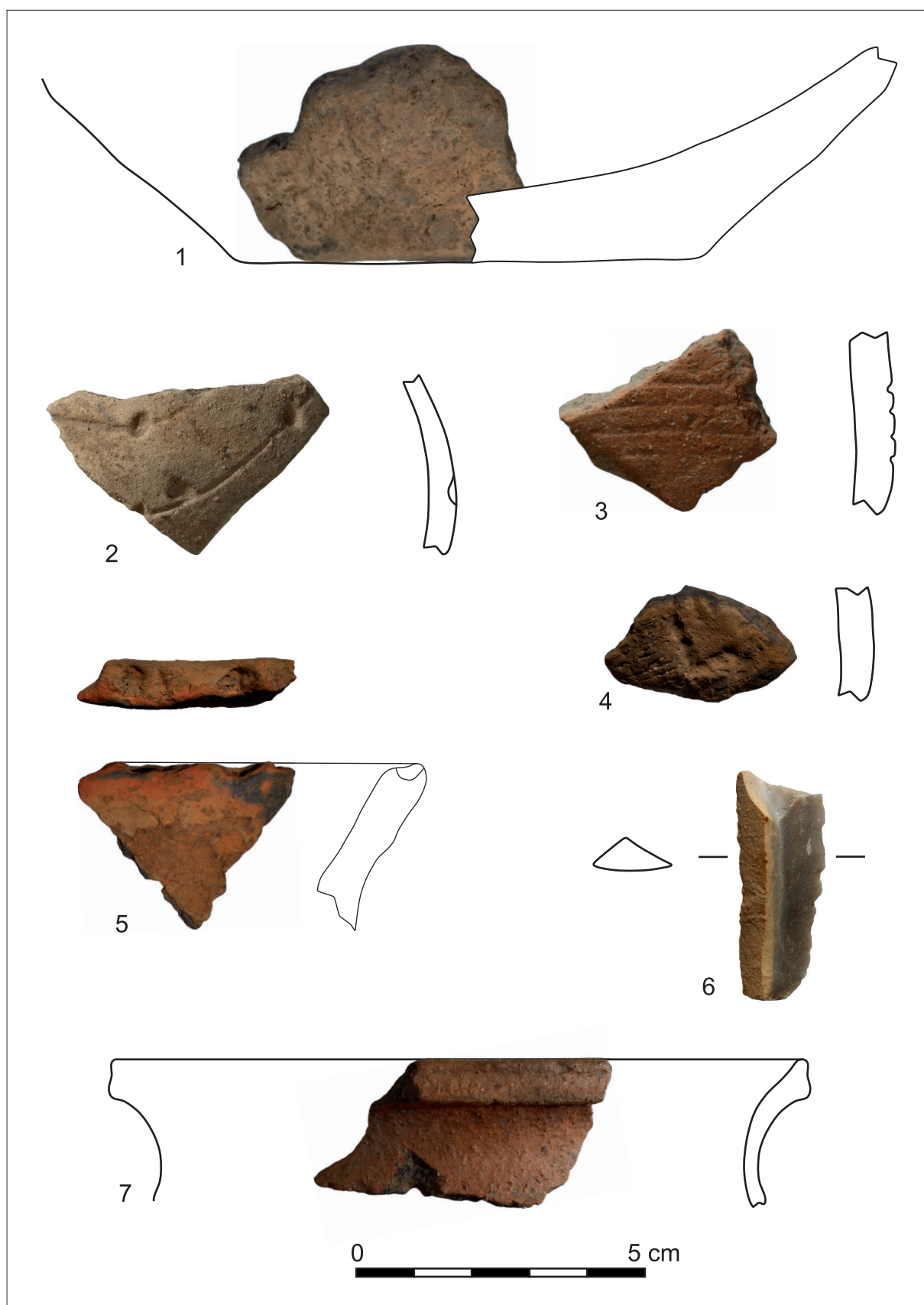
21. tábla A Cófalva–Ferencitag lelőhelyen gyűjtött késő bronzkori kerámiatöredékek (1–9)

22. tábla A Cófalva–Ferencitág lelőhelyen gyűjtött késő bronzkori (1–2) és népvándorláskori leletanyag (3–9)

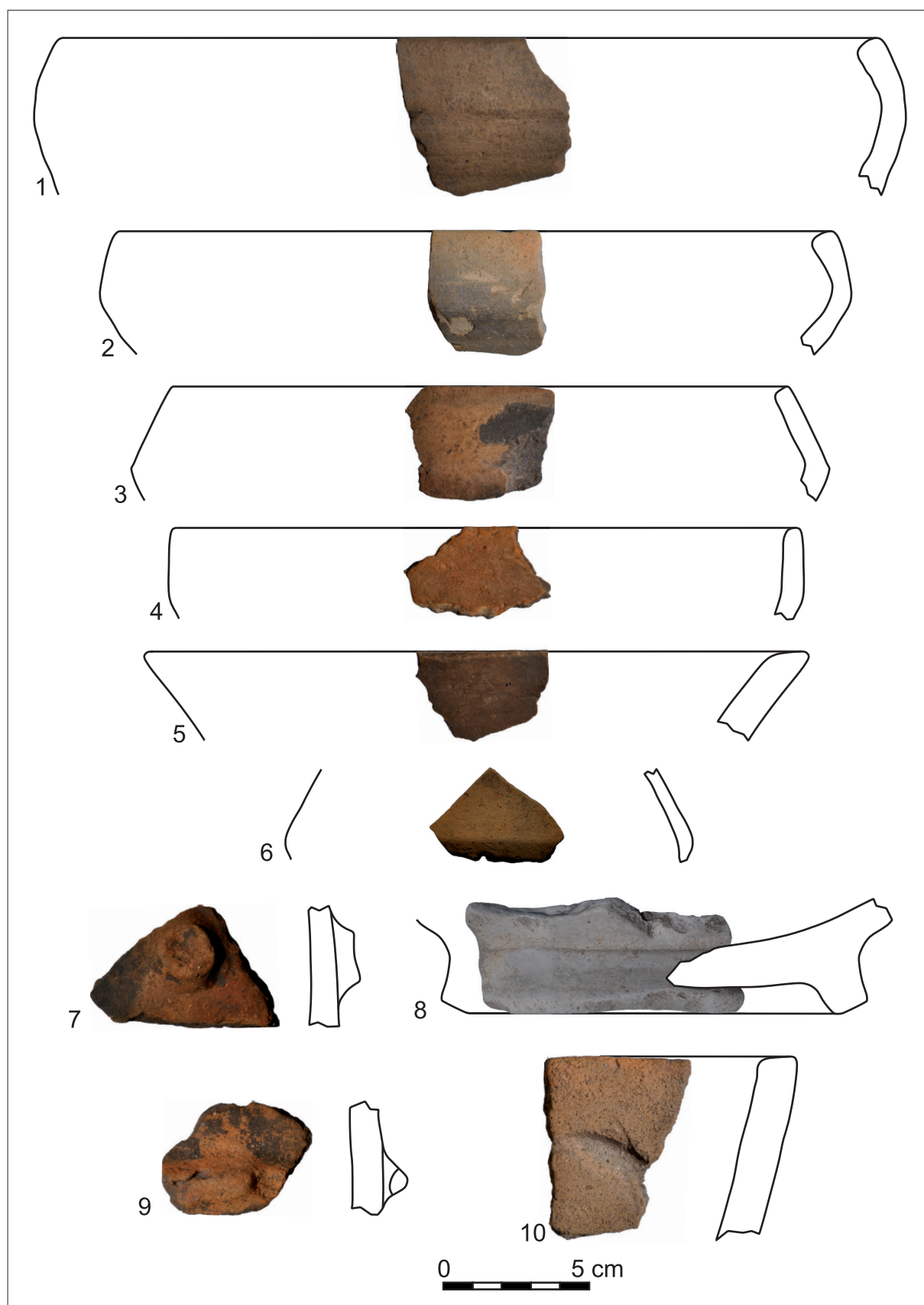
23. tábla A Nagyborosnyó–Lacka (1–2) és Cófalva–Fok (3–5) lelőhelyeken gyűjtött vaskori és neolitik kerámiatörödékek

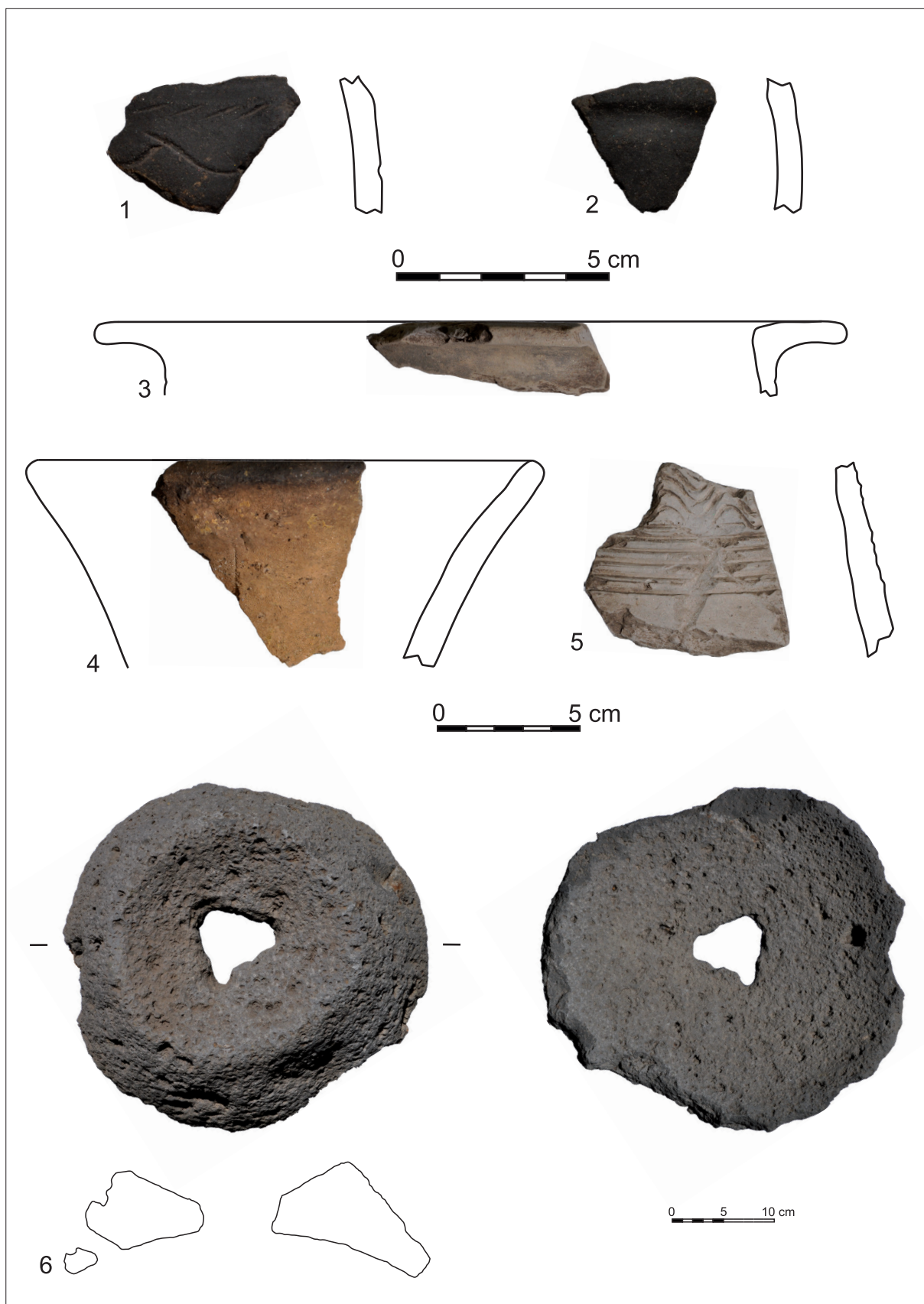
24. tábla A Cófalva–Gyűlés lelőhelyen gyűjtött neolit (1–6) és középkori leletanyag (7)

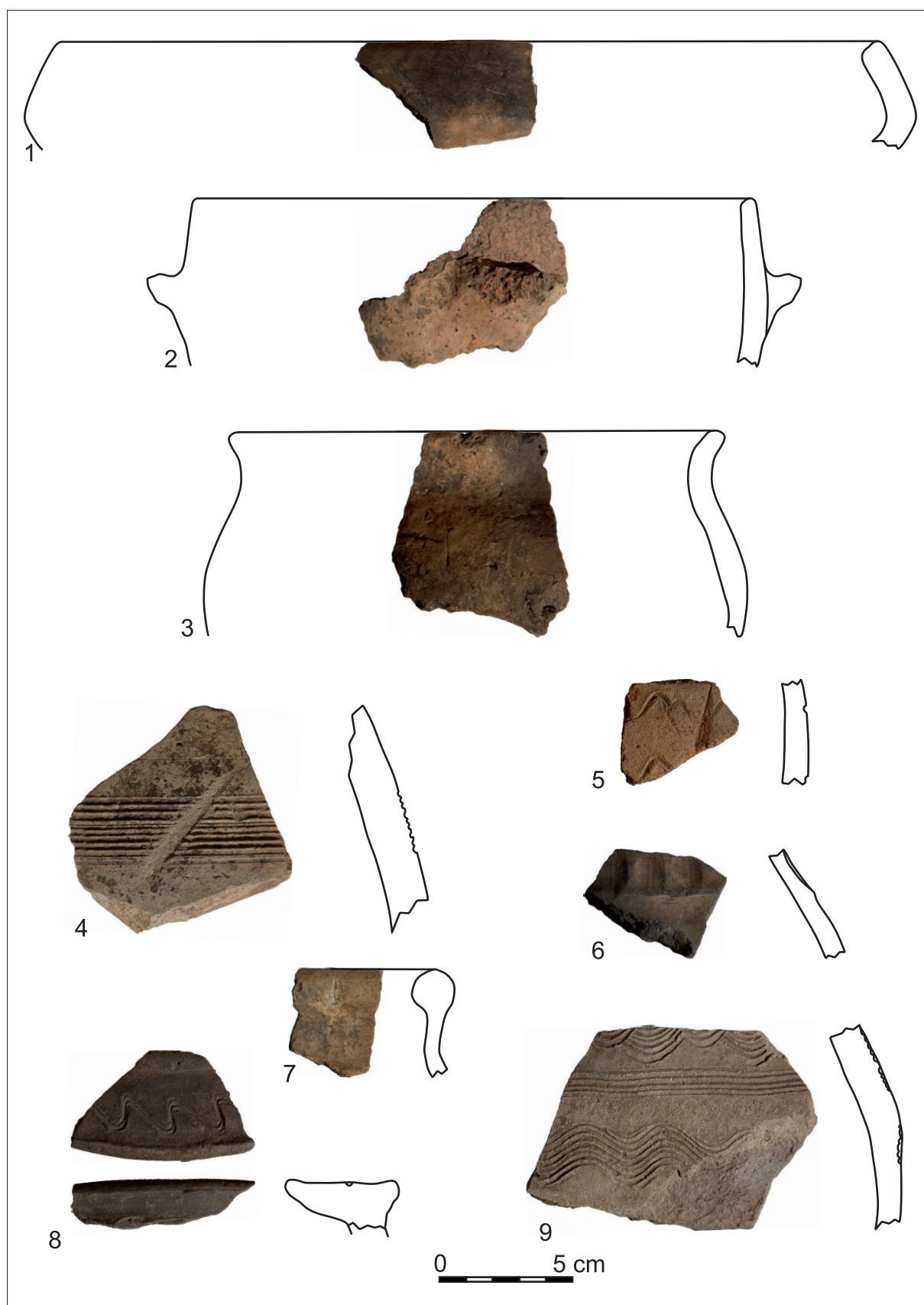
25. tábla A Cófalva–Szegényszer lelőhelyen gyűjtött bronzkori (1–4) és késő vaskori / népvándorláskori leletanyag (5–10)

26. tábla A Cófalva–Pocsaj/Fulnér lelőhelyen gyűjtött késő vaskori leletanyag (1–10)

27. tábla Az Ozsdola–Középsőhatár (1–5) és Kézdivásárhely–Kanta (6) lelőhelyeken gyűjtött leletanyag

28. tábla Az Orbaitelek–Bucsak lelőhelyen gyűjtött késő vaskori (1–2) és népvándorláskori leletanyag (3–9)